СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

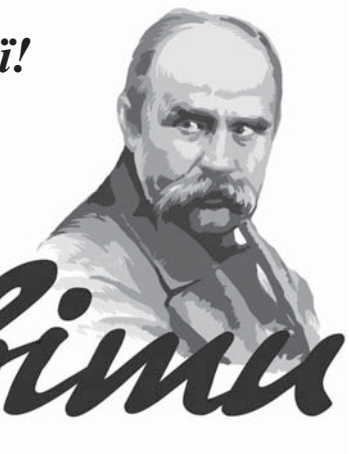

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

1 (1001), 3—9 січня 2019

Фото Георгія Лук'янчука

З Різдвом Христовим і Новим 2019 роком будьте здорові!

ПИШУТЬ НАШІ ЧИТАЧІ

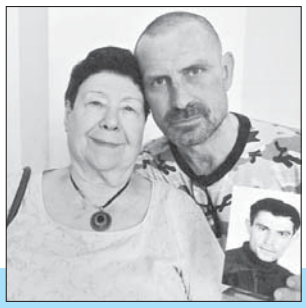

2-7

КАЛЕНДАР ПРЕДКІВ

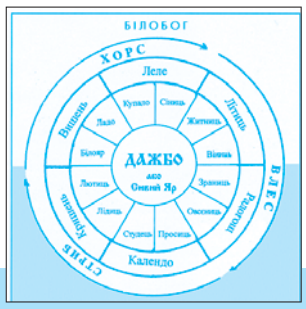

8-9

НОВИЙ ПРОЕКТ "ШЕВЧЕНКІАНИ"

10-11

ПЕРШОДРУК ВІД М. СЛАБОШПИЦЬКОГО

12-13

ДИТЯЧА СТОРІНКА

15

“Багато українців, на жаль, не чують закарбовані з дитинства слова “я — українець”, як у поляків “єстем поляк”.

Про мову, нашу українську мову… (з уст не філолога, а технаря)

Роман ЯРЕМІЙЧУК
доктор технічних наук, професор, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка

Уже який рік “русские” і значна частина “русскоговорящих” кричать, виступають з грізними заявами про те, що націоналісти не хочуть, щоб в Україні (але говорять “на Украине”) були дві державні мови – українська і російська. Відомий закон Ківалова-Колесніченка (героя України і кримського комсомольця) практично відкрив дорогу до витіснення української мови з масового вжитку на великій частині східних і центральних областей України. Але ніхто з них не говорить, як знищували українську мову в самій Україні. Знищували мову, знищували її носіїв — нечисленну інтелігенцію та селянство. Це все добре описано, задокументовано, але багато українців (і не лише українців) цього не знають.

У пам’яті старшого покоління, якому зараз уже минуло 80, це добре збереглося. З вересня 1950 року (мені не було ще й 14) я став учнем першого курсу (після закінчення навчання в сільській семирічній школі) Дрогобицького нафтового технікуму. У мене досі зберігся учнівський квиток, виданий 20 вересня 1950 року. Текст цього посвідчення — російською мовою. 1954 року я отримав диплом з відзнакою, що давав мені право стати студентом вищого навчального закладу без складання вступних іспитів. Пам’ятаю час навчання в технікумі. У нас були прекрасні педагоги, яких я згадую добрим словом упродовж всього свого життя. І не їхня вина в тому, що нас навчали не українською, а російською мовою. Лише п’ять предметів викладали українською — українська мова і література, історія СРСР, математика, фізика і геодезія, решта – російською. І ніхто не питав, знаємо ми її чи ні. Ми мусили її освоїти, адже нас готували для роботи на “необъятных просторах нашей Родины”, хоча з 22 учнів лише двоє були росіянами. На іспитах ми мусили відповідати російською мовою. Всі курсові проекти і дипломний проект виконували тільки російською. Диплом про закінчення навчання в технікумі теж надруковано російською мовою.

Далі було навчання на нафтовому факультеті Львівского політехнічного інституту (1954—1959 рр.). Лише три навчальні дисципліни в нашому інституті викладали українською мовою. Все решта, зокрема й виконання і захист курсових та дипломних проектів, здійснювали теж лише російською мовою.

Свою роль у нашому “обрусінні” виконувала і художня література. В бібліотеках Дрогобича і Львова, як і в усій Україні, полиці були заповнені книжками російських письменників XIX—XX століть, а також перекладеними книгами європейських і американських письменників, читання яких розширювало наше сприйняття культурних досягнень багатьох країн світу. Але ці книги практично не перекладали українською мовою.

У часи СРСР видавали чудову серію книг “Жизнь замечательных людей”, яку я збирав упродовж багатьох років. Частину було присвячено і “замечательным героям советской эпохи”. У 80-х роках минулого століття, працюючи на посаді проректора з наукової роботи Івано-Франківського інституту нафти і газу, я розділив цю серію на дві частини, одна з яких складалася з художніх біографій героїв радянської доби. Її я продав людині, що також колекціонувала книги. Знайти цього колекціонера допомогла дружина нашого професора кафедри буріння свердловин, росіянка за національністю, яка вкрай зневажливо ставилася до українців, незалежно від того були вони “східняками” чи “західняками”. Вона ж написала про цей продаж анонімний лист першому секретарю обкому партії. Мене викликали в обком партії, показали цього листа, й інструктор оргвідділу, не питаючи нічого, наказав написати пояснювальну записку про те, що я ці книги нікому не продавав.

У технічних інститутах викладання майже всіх навчальних дисциплін велося російською мовою. Це було і в Івано-Франківському інституті нафти і газу, хоча все-таки невелику частину начальних дисциплін викладали українською мовою. 1979 року, після трагічної загибелі ректора Юрія Гагена, на посаду ректора призначили Бориса Тарасова, який працював до цього проректором з наукової роботи в Кемерівському гірничому інституті і який не мав стосунку до нафтогазової індустрії. Через кілька місяців поставив вимогу про викладання всіх дисциплін лише російською мовою. Очевидно, він отримав таке доручення від союзного або українського міністра. Викладачі, що не погодилися з цим, звільнилися.

У багатьох вишах навчалися студенти з країн Африки, Азії, В’єтнаму, Китаю. Впродовж одного року їх навчали російської мови — у ВНЗ Східної України (в Харкові, Донецьку, Дніпропетровську). Коли їх спрямовували для професійного навчання в інститути в Західній Україні, то і місцевим студентам викладати треба було лише російською мовою. Вважалося, що українська мова не годиться для викладання точних або технічних наук. Хоча у вишах Болгарії, Румунії, Польщі, тодішньої Чехословаччини та в інших країнах іноземні студенти навчалися мовами цих країн. Цю другосортність української мови порівняно з російською постійно підкреслювали і підсилювали.

Пригадую приїзд до нашого Івано-Франківського технічного університету нафти і газу в 90-х роках минулого сторіччя професора Згуровського, ректора Київського політеху, у якому тоді переважну більшість навчальних дисциплін викладали російською мовою. На наше запитання: чому це так, ми почули відповідь, що головне не українська мова, а якість викладання. Цією позицією ректора славетного столичного вишу консервувалося викладання російською мовою. Пам’ятаю і те, що викладання російською оплачувалося вище, ніж українською мовою.

Здавалося, що з проголошенням незалежності України знищення української мови якщо не припиниться, то хоча би зменшиться. Але цей процес, на мій погляд, у перші два десятиліття навіть прискорився. Будь-які спроби хоча б частково підсилити роль української мови у процесах державотворення зустрічали шалений спротив, мотивуючи це тим, що “націоналісти, бандерівці, фашисти” хочуть завдати удару по “братскому русскому народу”. Ставиться на перший план узаконення “русского языка” як другого державного. Звідси і сумнозвісний закон Ківалова-Колесніченка.

На зламі 90-х років минулого століття я кілька років був членом експертної ради ВАКу. При розгляді та затвердженні докторських і кандидатських дисертацій майже повністю використовувалась російська мова, хоча більшість членів цієї ради були етнічними українцями.

Ще недавно газетні кіоски в Києві та багатьох інших містах України були заповнені газетами і журналами з Росії або іншою публіцистикою, видрукуваною російською мовою. В цих кіосках, мов бідні сиротини, лежали одна-дві газети українською мовою. Але й нині навіть у Львові газетні кіоски заповнені російськомовною газетно-журнальною попсою.

Працюючи чотирнадцять років у Криму, — аж до виїзду з нього навесні 2014 року, після військової анексії півострова путінською Росією, я не міг придбати хоча б якусь газету українською мовою. Одного разу в кіоску на залізничному вокзалі я сказав продавчині, що заплачу тисячу гривень за будь-яку газету українською мовою. У відповідь почув: “Не было, нет и никогда не будет у нас газет на украинском языке”. Коли я сказав, що у Криму мешкає 600 тисяч українців, то почув: “Это не считается”.

У військовому шпиталі на вулиці Нєкрасова я почув з уст хворого, напевно, офіцера: “Я ненавижу черных, желтых и хохлов”. І не було ніякої реакції від його співбесідників.

Значна частина українців звикла, що нас вважають другосортним, неповноцінним народом. У Криму на базарах чулася українська мова. Якось спитав вродливу жінку, чи вона не українка. “Ох! Я — хохлушка”, — усміхаючись, сказала вона.

В останні роки наближені до Путіна чиновники, московські журналісти зневажливо називають Україну “Незалэжной”, Малороссией, Новороссией, а українців хохлами, малоросами. Вони пророчать розпад України на три, чотири, пять частин, а всю південно-східну частину України привласнюють собі. Думаю, що це їм не вдасться, і наша відроджена держава буде існувати і розвиватися.

У мене зберігся лист від 1 грудня 2003 року від Броніслава Байдюка, відомого у світі вченого в галузі механіки гірських порід і їх руйнування, який понад 60 років жив і працював у Москві і який відкрив дорогу у світ науки багатьом українцям. У цьому листі він з болем написав: “Ох мені ці росіяни, які б вони не були — демократи, комуністи чи ще щось! Всі вони ставляться до українців зверхньо і не надають права на самостійне існування українського народу. І політики, і звичайні роботяги вважають, що українці — то щось таке своє, власне, як домашній пес чи кінь. І нікому з них і в голову не приходить, що тут є якась чорна несправедливість. Всі вони так до цього звикли, що нема надії на якусь зміну. І це головним чином тому, що майже всі українці до цього також звикли. Правда, українці себе за коняк не вважають, але вважають за велику радість бути молодшими братами, для яких знайдеться місце у кінці лави. І кожен з нас делікатно боїться показати, що нам це не зручно. Я ще жодного разу не бачив, щоб українець цього не боявся, а, навпаки, боявся виглядати бідолахою. Такий безнадійно чемний народ. І видужати з цього стану можна тільки тоді, коли закладати в голову дитини, що українці мають більше минуле, ніж росіяни, котрі склалися як нація тільки після розпаду Золотої орди і під впливом її кадрів. Українці ж, я думаю, існують з тих часів, коли їх називали антами. Цікаво, як Ви оцінюєте ці мої погляди?”

Я відповів на цей лист приблизно так. Триста років тому цариця Катерина II переселила запорожців на Кубань, наші пісні там і нині співають, хоча офіційно називають їх “Кубанскими народными песнями”. Якщо наша мова була і тоді, то чому би вона не існувала триста, і ще раз триста років перед тим.

Твердження московитів про те, що українська мова є лише діалектом російської, не має нічого спільного з правдою. Наші пісні, приказки, колядки не мають нічого спільного з російськими. Колись відомий професор з Уфи Мідтхат Мавлютов говорив, як гарно звучать назви українських сіл порівняно з російськими “Михайловками, Степановками, Ивановками да Петровками” і як різняться між собою в Татарії і Башкирії українські села з російськими.

Мовну проблему треба лікувати і від російської мови, і від “суржика”, за який нас також зневажають росіяни, і не лише росіяни. Бо багато українців, на жаль, не чують закарбовані з дитинства слова “я — українець”, як у поляків “єстем поляк”. Треба крок за кроком вести велику важку роботу з молодим поколінням — з учнями і студентами. Середня і вища освіта мусять позбавлятися “синдрому Табачника”, коли нею керували люди, що не просто не люблять, а зневажають наш народ. Чи можна цього досягти за короткий час? Однозначно можна, але важко.

За роки незалежності вийшли у світ сотні, а то й тисячі підручників для вищої школи, написані українською мовою, які за своїм професійним рівнем не поступаються кращим зарубіжним взірцям. Відновлюється українська наукова і технічна термінологія через багатомовні словники, позбуваючись російськомовних сленгів. Але тим не менш, підручників бракує у вищій, особливо в технічній вищій і середній технічній школах. Так, лише в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу (ІФНТУНГ) видано за минулі роки більше сотні підручників, навчальних посібників, довідників українською мовою. Але наклад цих книг малий — 200—400 примірників, і їх уже бракує для внутрішнього споживача. За останні роки видання цієї літератури різко пішло на спад через брак коштів. А час і технічний прогрес потребують оновлення навчальної літератури кожні 2—4 роки.

Можливості підготовки цієї категорії книг справді не однакові в західній, центральній, східній і південній частинах України. Міністерство освіти повинно би фінансувати видання і спрямовувати частину книг з вишів одного району України в інший.

Цікавий експеримент у 90-ті роки минулого і в перші 10 років нового століття провів ІФНТУНГ у зросійщеному Криму. 1994 року була створена кафедра морських нафтогазових споруд, навчання на якій переважно велося для випускників кримських шкіл. Усі випускники цієї кафедри вільно послуговувалися українською, частина з них захищала дипломні проекти англійською мовою. 2002 року з ініціативи тодішнього голови правління ДАТ “Чорноморнафтогазу” Ігоря Франчука у Сімферополі було створено спільний факультет морських нафтогазових технологій у складі ІФНТУНГ та Кримської академії природоохоронного та курортного будівництва, на якому навчалися випускники кримських шкіл. Перші два роки вони навчалися у Сімферополі, а наступні три — в Івано-Франківську. Це може видаватися тепер дивом, але переважна більшість дисциплін велася в Сімферополі українською мовою, а в Івано-Франківську весь навчальний процес лише українською мовою. За національністю студенти переважно були росіянами, значно менше було кримських татар і ще менше зросійщених українців. Практично всі випускники цього факультету були серед кращих випускників ІФНТУНГу і за рік-два роботи ставали провідними спеціалістами для роботи на морі.

Цей досвід поєднання навчання в двох вишах міг би бути прикладом для широкого наслідування і в наш час, коли своєрідний “болонський” процес був би реалізованим і у вишах України.

Преса, книги, освіта повинні бути на передньому плані державної політики в Україні. Створення нової української помісної православної церкви — цей величезний крок в історії нашої національної держави також сприятиме позбавленню другосортності в душах українців. Бог нам допомагає.

Шпитальні нотатки Рити Довгань

Олександр ПОНОМАРІВ,
доктор філологічних наук, професор

Ця книжка про любов і біль, про безпорадність і силу духу, про мужність, терплячість і безстрашність, про безмежний альтруїзм і безкорисливість, про незгасну віру в нашу перемогу. Цю книжку могла написати тільки така людина, як Маргарита Довгань, що ціле своє життя присвятила піклуванню про людей, які зазнали більших чи менших травм на війні. Ще в дитинстві Рита доглядала у госпіталі поранених на фронтах Другої світової війни бійців.

Згодом журналістка й громадська та культурна діячка брала найактивнішу участь у рухові шістдесятництва, зокрема в роботі Клубу творчої молоді, відвідувала й сама організовувала вечори поезії, за які її переслідували органи державної безпеки, звільняли з роботи, виключали зі Спілки журналістів. Підтримувала репресованих діячів українського опору та їхні родини.

Коли вже в незалежній Україні почалася війна з Росією, на якій гинуть і втрачають здоров’я молоді й старші українці, Маргарита Костянтинівна почала відвідувати Київський військовий шпиталь. Наслідком цих відвідин і є книжка “Шпитальні нотатки”, матеріяли якої кілька років друкувала газета “Слово Просвіти”. Цю книжку спокійно читати не можна. Пані Рита не просто відвідує поранених і скалічених війною вояків. До кожного вона приходить з подарунком. Це можуть бути ліки, книжки, картини, світлини. А головне — добре, щире слово поради й підтримки. До всіх вона має підхід, зважаючи на їхній фізичний і психічний стан. Намагається відповісти на всі їхні запити й прохання. Вислуховує сповіді поранених, розповіді про довоєнне, воєнне й повоєнне життя, навіть допомагає з’ясувати етимологію прізвища, коли це цікавить його носія. Після відвідин пані Рити та бесід із нею в поранених з’являються нові сили й надії на видужання й нове життя.

Щобільше людей прочитає цю книжку, то більше добра з’явиться в нашому світі.

Микола ДЖУРЯК: «Я сам спокійно не живу і людям не даю спокою»

Анна ДАНИЛЮК,
журналіст

Чернівчанину Миколі Джуряку недавно виповнилось 87. У цьому віці не кожен з його ровесників може читати книжки. А він їх пише. Має феноменальну пам’ять, добрий зір, адекватне сприйняття і жагуче бажання довести початі справи до кінця. Високий, стрункий — вік цього чоловіка, здається, непідвладний часові. Він із тих моцних хлопів, яких не гнуть вітри, не збивають з путі режими, ідеології, преференції. Якщо вже вижили у нелюдських умовах (а він по сибірах вижив!), то тримають удари до кінця.

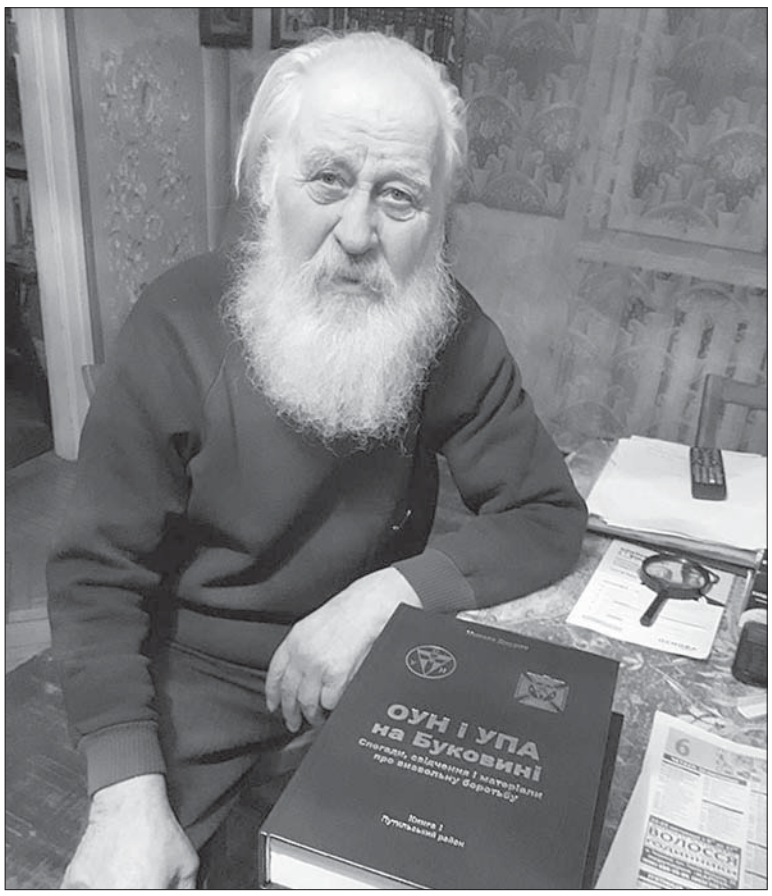

Три книжки Миколи Джуряка “ОУН і УПА на Буковині: спогади, свідчення і матеріали про визвольну боротьбу” (кожна понад 900 аркушів, вагою понад 1,5 кг) про ті непрості часи поповнили золотий фонд української документалістики. Це титанічна дослідницька праця про боротьбу вояків ОУН-УПА за волю і незалежність у Путильському, Кіцманському та Заставнівському районах. Лише для однієї книги про Путильщину Микола Джуряк збирав матеріали цілих 10 років... А ще у нього є й інші книжки.

А це сотні кілометрів пішки по селах, хуторах, інколи — двічі-тричі в одну й ту саму хату — хоч минули роки, люди боялися розповідати правду про рідних, які воювали проти радянського режиму. Це понад 10 тисяч свідчень і майже стільки ж різних документів. Це ночі без сну й дні в архівах СБУ. Знайомий Миколи Джуряка пожартував якось: “Чи думав ти, Миколо, коли тебе, босим по снігу, енкаведисти до сільради розстрілювати вели, що колись будеш кабінетами та поверхами колишнього КДБ ходити?”

Звісно, що таке не могло навіть у страшному сні приснитися. Микола Джуряк на все життя запам’ятав інший — найстрашніший і знаковий сон у своєму житті. Ніби він, хлопчисько, стоїть із татом на високім горбі, аж раптом з-під ніг зривається величезний камінь, котиться униз і вдаряється у двері їхньої хати... Прокинувся від того, що хтось з усієї сили гупає у двері. Вибивши їх, до хати ввірвались озброєні люди у формі. Це були енкаведисти, вони перевернули у хаті все догори дном, знайшли у коморі дві гранати і почали допитуватись у дітей, хто їх приніс... Відтак 13-річного Миколу Джуряка та ще двох менших братів роздягненими й босими вигнали надвір, його, найстаршого, погнали до сільради, тягнучи за вуха, били по голові та плечах прикладом.

Ні Микола, ні його брати ще не знали, що перед тим, як нагрянути до хати, їхнього тата — провідника УПА району Петра Джуряка, ці самі військові вбили в горах. Він пізніше дізнається, що до місця, де переховувався тато, ворогів привів зрадник, що тато дві години відстрілювався і був би втік через заднє вікно, та за стіною стояв москаль, який розстріляв його впритул. Що тіло тата спалили й уночі зарили в Усть-Путилі на цвинтарі, щоб ніхто не знав і не бачив, бо так москалі чинили з усіма повстанцями — замітали сліди, вбиваючи людей...

А тоді, дорогою до сільради, один із конвоїрів копнув його, пацана, ногою і сказав: “Марш отсюда, беги домой...” Знали б вони, що хлопчина допомагав повстанцям, був зв’язковим, забили б на місці. Але Бог був милостивий до хлопця. Микола Петрович про свою участь у підпільній роботі вже зараз розповідає з легким гумором, каже, що штафетки запечатані сургучем з тризубом (записки) за адресою переносив у відрі... з кінським послідом, який нібито збирав по дорозі для тинькування хати. Коли його обшукували москалі, їм і в голову не приходило шукати у кінському лайні. Тимчасом син районного провідника УПА з позивним “Дуб-Смерека” був серйозним помічником вояків ОУН-УПА, щоб передати повідомлення, йому не раз доводилось, ризикуючи життям, долати по 17 і більше кілометрів до іншого хутора.

А потім були табори. Матір, Миколу та двох його молодших братів відправили у Сибір. Їхали довго, вдень стояли в тупику, уночі рухались. Холод, голод, раз на тиждень відро води на 60 осіб... Хто мав вижити — вижив, хто вмирав — викидали по дорозі. Менший брат Славко під час різкого поштовху вагона сильно вдарився головою об металевий болт і невдовзі помер.

Микола Джуряк повернувся із заслання на Буковину 1959 року. Жити вирішив у Чернівцях. Облаштувався, завів сім’ю, вступив до КУНу, однак невдовзі розчарувався в окремих людях. Вирішив, що може робити корисні для України справи, йдучи своїм шляхом. Не давала спокою думка про трагічне минуле його сім’ї, інших вояків ОУН-УПА. Часто снився тато, і Микола Джуряк вирішив відшукати те місце, де енкаведисти закопали його в землю. Знайшов, упорядкував могилу, встановив пам’ятник. Почав досліджувати життя і боротьбу свого батька. Захотів про це написати. Але ж тато боровся не сам, отже, мусить прославити життя його побратимів...

Так почалося дослідження, яке вилилося в друковане видання... Відтак друга, третя книги. Остання — про Заставнівщину. Книга вийшла, але за неї до кінця не проплачено видавництву. Микола Джуряк багато разів звертався до голови Заставнівської райдержадміністрації Юрія Кітаря профінансувати наклад, але колишній інструктор Заставнівського ЛКСМУ, завідувач оргвідділу союзних робіт ЦК ЛКСМ Туркменістану, а нині член БПП “Солідарність” пан Кітар каже, що грошей нема. Юрій Васильович не знайшов можливості профінансувати видання книги про патріотів Заставнівщини, які віддали життя за те, щоб зараз і він сам, і такі, як він, мали посади і представляли українську владу.

Микола Петрович дуже переживає з цього приводу. Адже час йде, а борг видавництву не повернуто. Все життя збирав матеріали про діяльність буковинських патріотів — вояків ОУН-УПА, не шкодував на це ні сил, ні здоров’я, ні коштів. А це не всі його книги. Не видані ще, але вже у комп’ютерній верстці, чекають своєї черги матеріали про діяльність ОУН-УПА у Вижниці, Глибокій, Кельменцях, Хотині, Чернівцях, Новоселиці... Кожна — не менше 800—900 сторінок, як у трьох попередніх. Так задумав автор: книжки про героїв мають бути всі однакового формату. А ще у нього готова до видання книга про родовід Джуряків, який досліджував упродовж життя, на чимале видання зібрано народних рецептів, переважно з Путильщини, якими користується й сам, бо не прихильник пігулок.

Хто допоможе феноменальній людині, великому подвижнику Миколі Петровичу Джуряку видати це глибоке історичне дослідження, цей неоціненний скарб — його книжки — у світ? Людині — 87! Сил ані їздити, ані ходити, ані просити грошей більше немає. Та й не повинен він просити! Микола Джуряк свою справу зробив. Висока нагорода Української Православної Церкви Київського Патріархату, якою Микола Петрович дуже дорожить, вручена йому нинішнього року Патріархом Філаретом, так і називається — “За жертовність і любов до України”. У жовтні цього року до 76-ї річниці створення УПА Микола Джуряк зробив ще одну, украй важливу справу — ініціював відкриття у Путилі пам’ятника провідникам ОУН і УПА, які загинули за волю народу в Буковинських Карпатах. У списку українських Героїв, імена яких викарбувані на встановленому пам’ятнику, найпершим значиться ім’я його тата — районного провідника ОУН, організатора УПА Петра Івановича Джуряка на псевдо “Дуб”.

У патріота багато планів, він хоче ще прислужитися Україні й людям. Та самотужки дедалі важче пробивати стіну байдужості до минулого, яке він закумулював у величезному власному архіві упродовж життя. Розповідаючи про це, колишній зв’язковий на псевдо “Дуб-Смерека” каже жартома: “Я сам спокійно не живу і людям не даю спокою”. Хто підхопить той його хрест правди, відтворення історичної справедливості й допоможе довести розпочату ним справу до кінця?

“Це від них укоренився звичай тримати на покуті “Кобзар”, а між іконами — портрет його автора”.

Олеся КОВАЛЬЧУК,
заслужений учитель України, володарка ордена Княгині Ольги III ступеня, лауреат Всеукраїнської мовної премії ім. Бориса Грінченка

Там, де ми живемо

Як світло незгасної зірки

При зустрічі з сивочолим ветераном УПА напередодні Покрови хтось із юної аудиторії запитав, чому він став бандерівцем та чому й досі так незрідка називають наших військових. Відповідь прозвучала вичерпно і лаконічно: “Я ж замолоду пройшов вишкіл у “Просвіті”, а там усі ставали патріотами, бо навчалися понад усе любити Україну. Такі українолюби пішли потім під прапор Бандери, а тепер такі воюють на сході”.

Справді, волинська “Просвіта” міжвоєнного часу в минулому столітті цілеспрямовано працювала над ствердженням національної ідентичності саме серед широкого загалу, була потужним ходінням у народ. І всупереч винахідливій полонізації мета досягалася насамперед завдяки широкій мережі сільських осередків. Отож дотично до ювілейного контексту видається особливо справедливим посилення уваги (зокрема від “Слова Просвіти”) до подвижницької діяльності тих характерних утворень на теренах Західної України в означеному часопросторі. На жаль, уроки нашого гідного минулого ще й досі не засвоєні належно. Активність кремлівських добровольців у нарощуванні п’ятої колони на тлі соціальних негараздів влада явно недооцінює. І нам, сучасним просвітянам, та й інтелігенції загалом, варто за прикладом предків задля нейтралізації зла знаходити нові шляхи для ходіння у народ. Мода на наукові зібрання для жменьки спеціалістів виходів на широкий загал не замінить.

Тож беруся замовити слово про досвід роботи однієї з типових колись просвітянських ланок. Наразі йдеться про чисельну патріотичну громаду досить заможного (бо — на чорноземі й у ревній праці!) у 250 дворів села Томахів Гощанського району Рівненської області, звідки автор родом. І будуть це здебільшого спогади про спогади тодішніх (народжених на початку 1900-х, а нині покійних) активістів і найперше моєї мами — Козелець Ольги Тимофіївни, 1917 р. н.

Ці люди трималися набутих позицій і в контексті радянсько-німецької війни, і при сталінському культі. І доки їх віку — несли в собі світло далекої, але незгасної для них зірки. І хоч комусь довелося пройти гулагівське пекло, іншим з останніх сил вистоювати в колгоспному рабстві, вони продовжували у свої 50—80 демонструвати модель гідної національної поведінки і в моральному та культуротворчому, і в побутовому аспектах. Це від них укоренився звичай тримати на покуті “Кобзар”, а між іконами — портрет його автора. Це від них при кожній гостині молодші переймали пісні національно-визвольної боротьби та на вірші Тараса Шевченка, Лесі Українки, інших класиків. Ще школярами у 50-х роках ми на будь-якому родинному святі могли запам’ятовувати і “Заповіт”, і “Contra spem spero”, і “Виклик”, а про фольклор козацький, стрілецький, повстанський годі й казати.

Попри атеїстичну пильність партократів ходили ветерани давнього просвітянського хору і колядувати “на церкву”. Традиційні тексти колядок бували відредаговані відповідно до викликів часу — і для повстанських вдів, і для юні, і для малечі. Популярна “Нова радість стала” закінчувалася зверненням до Господа Бога:

Просим Тебе, Царю,
Ще й Твого Ангела:
“Хай вернеться в Україну
Провідник Степан Бандера!

До слова, коли у вересні 1965 року мій зошит із записами бунтарських пісенних текстів опинився в руках кадебістів, що робили обшук у прихильників арештованих Д. П. Іващенка та В. Я. Мороза, обуренню у всесильному відомстві не було меж: “Подлец Хрущев выпустил из тюрем националистическую сволочь — “просветителей”, и они теперь на всех свадьбах орут антисоветчину”. Я, звісно, на допиті заспішила погодитись із тим, що записувала не з голосу рідних, а на іменинах-хрестинах від невідомих людей.

Однак повернемося до згадок про започаткування осередку.

А все починалося так

Ініціаторами створення місцевої “Просвіти” були духовні особи — священик Максим Садовський і керівник церковного хору Герасимчук (його авторитет був таким значним, що саме прізвище вимовлялося з тим притиском, при якому називати ім’я вже не було потреби, і воно забулося).

З’явився харизматичний прибулець у селі, коли, після гіркопам’ятних подій, воно в складі Волинського воєводства увійшло під владу Другої Речі Посполитої. Переповідали: “Наш дяк раніше служив церковним регентом при самому Петлюрі”. Роль подібних переселенців у становленні “Просвіти” на теренах Волині досить типова та сама за себе промовляє стосовно єднання Центру і Заходу у глибинних проявах народної душі.

І загальне визнання на новому місці шановний хормейстер заслужив не тільки професійним рівнем, а й тонким, сказати б, патріотично-педагогічним хистом. Залучаючи до хору музично обдаровану молодь, після перевірки індивідуальних задатків вів тривалі бесіди про героїчні події в історії України та відображення їх у вітчизняному письменстві. Вочевидь, не хотів мати під своєю орудою національно байдужих. На цьому ґрунті виникло глибоке порозуміння з родиною Козельців-Назар’євих. Молодь її виростала на ідеях “Просвіти”, які перейняла від свого батька Тимофія Климентійовича.

Він 1905 року, по закінченні Кременецької духовної семінарії, брав участь у просвітянському русі, зібрав під тим знаком чималу бібліотеку і згодом зробив цілком свідомий вибір — став капеланом в Армії УНР. Потрапивши в полон до червоних і наживши там сухоти, повернувся додому ледь живим, трохи ще повчителював і невдові помер. Усе ж устиг подбати про гімназійну освіту для старших дітей Володі, Люди та Лялі і вселити в них потребу служіння Україні через “Просвіту”.

Наживши чимало друзів-читачів батькової бібліотеки, молоді Козельці стали приводити їх на співбесіди до того ж таки Герасимчука. І формування просвітянського ядра довершилося силою рідної пісні. Сталося це орієнтовно 1926 року — напередодні з’їзду Волинської “Просвіти” у м. Рівному.

У творчім розвої та результативності

Церковний хор став основою світсько-просвітянського, який розрісся (включно з дублем) до п’ятдесяти осіб. У церкві було опановано і Бортнянського, і Веделя. Обов’язково звучав Духовний православний гімн “Боже Великий, Єдиний” та “Вислухай, Боже, благання”, а на Богородичні свята — “Зоря” (“Ой зійшла зоря вечоровая, над Почаївом стала”). Служба Божа теж велася українською мовою. Концерти ж на публіку до свят ґрунтувалися на Шевченкових текстах (“Заповіт”, “Реве та стогне Дніпр широкий”, “Ой закувала та сива зозуля”) та народних піснях. Серед улюблених — “Прощався стрілець зі своєю ріднею”, “В горах грім гуде”, “Ой у лузі червона калина”. Серйозний репертуар доповнювався ліричним (“Журба”, “Ой з-за гори крем’яної”, “Човен хитається”) та жартівливим (“Гандзя”, “Якби я був полтавський сотник”, “Ой полола горлиця лободу”).

Упевнено вели свої партії баси Антон Дивень, Данило Рожко, Карпо Михальчук та тенори Ілько Купчик, Іван Лаврук, Пилип Ниць. Серед жіноцтва вирізнялися голоси Ольги Козелець, Мотрі Дивень, Єви Добрянської, Ганни Дащук, Уляни Козак та Гані-“Цариці”. Співучі просвітяни успішно виступали і в найближчих селах. За чималу плату запрошувала їх на свої “забави” громада польських осадників. Нелегко було погоджуватися на співання для “вражих пшеків”, але керівник Герасимчук підбадьорював: “Хай знають, хто тут господар”. Щоправда, дехто під час виступу таки тримав у кишенях дулі.

Заслуженою гордістю томахівських просвітян була аматорська театральна трупа. Просторі приміщення новозбудованої за народні кошти хати-читальні не вміщали охочих подивитися “Безталанну”, “Мартина Борулю”, “Сватання на Гончарівці”, “Назара Стодолю”, і “Дай серцю волю...”. Місця наперед замовляли навіть мешканці та духовенство сусідніх сіл. Окрему зацікавленість у публіки викликали постановки “Невольника” та “Сави Чалого”. І хоч останні з’явилися на сцені уже в другій половині 30-х, коли по забороні “Просвіти” польська влада украй гостро стежила за діяльністю хат-читалень та просвітянських хат, у Томахові (і не тільки) не зраджували традиціям спротиву ополяченню.

Режисером-постановником і художником-оформлювачем був талановитий самородок Мирон Найдюк — найближчий товариш Володимира Козельця, з яким вони (та ще Адамом Добрянським) увійшли до трійки ОУН(д). Створені самоуком декорації до героїчних вистав особливо вражали зображеннями козацьких ватажків та баталій, і автору замовляли копії фрагментів для інтер’єру сільських осель.

Головні жіночі ролі випадало грати Люді Козелець, яку після заміжжя замінила юна сестра Оля. З 15 років була вона провідною солісткою в хорі Герасимчука, у її виконанні “Наталка Полтавка” та Уляся (“Сватання на Гончарівці”) викликали захоплення глядачів.

У свої молодші шкільні роки ми з братом зимовими вечорами теж ставали вдячною публікою для неї, тоді вже повстанської вдови і виснаженої колгоспниці, яка намагалася, сидячи за пряжею, трохи розважити посинілих від холоду своїх дітей. Отож мені ще змалку запам’яталася чи не вся українська драматургійна класика та багато чого з “Кобзаря”. Заодно забезпечувалася і відповідна профорієнтація. Бувало, ми запитували, як вони в тій “Просвіті” своїй могли так багато вивчати напам’ять. І чули розповіді про те, що на репетиції завжди йшла уся Пилипівка (зимовий піст). На вечорницях дівчата вишивали чи навіть кришили капусту толокою у різних хатах, а хлопці по черзі читали тексти. Виходило, що врешті усі ролі вивчали всі присутні, і кожен міг бути суфлером. Добровольців не бракувало ні для організації “молочарні”, ні для кулінарних курсів, ні для утримування постійно задіяної хати-читальні чи поповнення її бібліотечного фонду. Усім хотілося людськувати, тобто добровільно та гонорово працювати в ім’я загального українського блага саме в лавах “Просвіти”.

Наче самі собою перевелися задавнені образи та бійки парубоцтва з різних кутків й усяке інше “мужицтво”. На музи́ках (гуляннях) ніколи не було п’яних, запровадився спеціальний нагляд, і при подібній “появі” зухвальця виводили геть, щоб не робив ганьби товариству.

Власне, в такій активізації духовного аристократизму, яким завжди було багате українське селянство, і полягав головний результат діяльності сільських “Просвіт”. Важливо було надихнути загал “міццю духа і вогнем любові” (І. Франко) до свого — національно рідного. Надихнути прикладом служіння — отим безкорисливим ходінням у народ, який під силу саме жертовній інтелігенції в союзі з духовенством.

З особливою втіхою згадували томахівці про участь у виступі зведеного хору на урочистостях у Рівному, присвячених 60-річчю Петлюри, у травні 1939 року. Хоч стояв гарячий час роботи на бурякових полях, близько п’яти разів завзяті ентузіасти їздили возами до Рівного на зіспівку під керівництвом знаного маестро Кальмуцького. І яким же величавим було багатолюдне патріотичне дійство! Польська влада заборонила крамарям-євреям торгувати у своїх лавках і виходити з дому начебто задля їхньої безпеки (мовляв, де Петлюра — там антисемітизм). Але, видно, не було підстав боятися, і немало з тих крамарів цілими сім’ями повмощувалися на дахах власних помешкань чи крамниць. Коли ж загальні виступи закінчилися, учасники збиралися окремими гуртами і доспівували свої репертуари. Мама з подругою Євою дуетом виконували на біс “О Боже мій милий, така її доля”, а всі разом зважилися на таке:

Там, де ми живемо, —
це наш рідний край.
Боже, Україні щастя й долю дай.
Хай минуть дні горя,
наче прикрий сон, —
Встане Україна від Карпат до Дон.

На крутому повороті

Те щасливе піднесення для просвітян Рівного і його околиць стало чи не останнім. Надійшло “вікопомне” 17 вересня, і наївні активісти взялися організовувати іншу урочистість — зустріч радянських визволителів. Дівчата з квітами у барвистому просвітянському одязі створили живу алею пообіч відрізку Брест-Литовського шосе і кілька годин очікували героїв. Замість сподіваних лицарів з’явилися якісь дивні верхівці — у неохайних обмотках та на худющих шкапах з мотузками замість збруї — і стали кидатися грубими жартами. Дівчата давай викидати свої квіти у придорожні рови — і гайда в село. А там на площі перед хатою-читальнею бравий політрук виголошує: “Теперь будете жить в стране без господ. У нас не ходят в шелковых чулочках и белых перчатках. У нас все работают”. Подруги — в кущі, і ну скидати шовкові панчохи, а тоді з плачем — по домівках. Невдовзі село шокували “вільні” вибори, при яких усі бюлетні було замінено іншими — з потрібними іменами, а ще більше стривожили арешти винятково шанованих громадян. Не стало загального улюбленця Герасимчука, Мирона Найдюка, Володимира Козельця, Адама Добрянського... Формували на Сибір “куркульські валки”, а кілька ледарів і п’яниць взялися агітувати за “калхоз”.

По війні з приходом “других совєтів” село втратило решту молодого культуротворчого активу — колишніх гімназистів та нових студентів: мовляв, за “пособничество националистическим бандам”. Чепурні хуторянські хати “под железом” пішли на колгоспні корівники й конюшні, де від голоду здихала відібрана худоба. Опустили крила хазяйські вітряки, до мінімуму звелася роботи вже удержавленого потужного млина на Горені, який недавно вальцював борошно для великого околу. У хаті-читальні, що стала клубом, напівголі — через поставки державі — діти змушені були співати про щастя, яке “нам Сталін великий створив”...

Замість P. S.

...Напередодні нещодавнього Свята української мови і писемності довелося побувати у рідних місцях, покинутих ще у 17 літ, та в ранзі Почесного члена “Просвіти” провести бесіди у кількох місцевих навчальних закладах щодо значення рідномовної стійкості та національної ідентичності нині. Звісно — з посиланням на досвід майже столітньої давності. Відрадно, що вдалося таки знайти його зворушливе відлуння в моєму Томахові. Донька колишньої просвітянки красуні Гані-“Цариці”, яка останньою відійшла у кращий світ, Валентина Лаврук, розповіла, що її мама перед смертю знаходила розраду у спогадах про перебування в “Просвіті”. Валя на її прохання ще і ще перечитувала власні вірші, де рефреном ідуть звертання: “Мамо моя, просвітянко, рідного краю дочка”. У пам’ять про неньку Валентина організувала вокальний ансамбль “Надія”, сама змоделювала стилізовані під народні строї костюми і відповідний репертуар з голосу мами. За своє творче життя “Надія” здобула чимало заслужених нагород — дипломів, грамот, подяк...

На жаль, інших бажаних слідів не виявлено. Поки що?

Україна—родина—людина

Цю сув’язь, цю детермінанту можна вивести й так: людина—родина—Україна.

Чим тісніша — аж до нерозривности — ця цілісність, тим успішніше реалізується українська національна ідея. А паче як її зцементовує, як над нею витає БОГ.

Ще зі студентських літ і донині переймаюся проблемою структури нашого народу, його ментальністю, умовами, що сприяють його успіхам, спричиняють невдачі чи й катастрофи. І бачиться мені в графічному зображенні народ-нація конусом, що рухається, росте, зупиняється чи й занепадає у часі й просторі. І є він часткою більшого і ще більших конусів, і сусідує з іншими. І якщо рухається, росте, розвивається, прогресує, то не вивищуються над ним сусідні, не затінюють його і не відтягають від нього його часток. І сам він складається з менших, малих і малесеньких конусів і конусиків. Головною силою, що забезпечує той рух-розвиток нації-конуса, є національна ідея і єдність усіх складових нації у сповідуванні національної ідеї.

Дмитро ЗАХАРУК,
народний депутат України першого скликання, заступник голови Івано-Франківської обласної організації “Просвіта”, письменник

Досліджуючи етапи розвитку української національної ідеї (у трьох виданнях праці “Вгору піднесімо серця” і багатьох статтях) від самоідентифікації до державотворення, дійшов висновку, що “генеральна” ідея українців у найкоротшому виразі звучить так: “Слава Україні!”

Чим тісніше гуртується суспільство всіма своїми частками навколо цієї ідеї, тим швидше прогресуватиме. Найголовнішою ж, базовою, основою нації є родина.

Глибоко переконаний: успішно розвиватися, конкурувати з іншими спільнотами в цьому світі може тільки нація, яка розробила ефективну модель власного відтворення і живе за тою моделлю, постійно вдосконалюючи її. І знову: найголовніша ланка, найголовніша складова тої моделі — родина.

Турбота про сім’ю як головний соціум суспільства проходить через усю творчість батька Української нації Тараса Григоровича Шевченка. Прикладів можна навести дуже багато. Приверну увагу лише до кількох. Автор великої кількости геніальних творів найбільше любив свій “Садок вишневий коло хати” — невибагливий ідилічний образок із побуту сільської родини. Наприкінці життя поет створив буквар, у якому для першого читання вмістив тексти про Бога і християнську віру, про благодать дружнього братнього життя, а також дві думи, герої яких мучаться через гріхи перед родинами і перед нацією.

Великий український мудрець Андрей Шептицький на початку минулого століття (1900 р.) у своїм пастирськім посланні назвав родину основою всякого ладу. Він визначив як найсутніше в житті українського народу на століття турботу про родину, роботу на родину, працю в родині, бо родина є запорукою майбуття народу. “І я переконаний, — писав митрополит Андрей Шептицький, — що, як тільки послухаєте мого голосу і... візьметеся до праці, до якої Вас закликаю (для родини, у родині. — *Д. З.*), то дерево суспільної сили та суспільного щастя закорениться глибоко у серці народу. А корінь його набере такої тривкости, що дерево це не зможуть уже звалити й ніякі бурі, і ніякі перевороти... Я свідомий того, що наслідки праці, до якої Вас закликаю, і після десяти віків триватимуть непохитно” (Андрей Шептицький. Родина як основа всякого ладу//Греко-католицький церковний календар. — Крехів, 1992. — С. 40).

Шевченко бачив нерозривну єдність мертвих, живих і ненароджених українців (згадаймо його “Посланіє”). І головним для них — реалізацію української національної ідеї — творіння Слави Україні. Він у центр буття ставив людину в сув’язі людина—родина—Україна—світ. Згадаймо, як поет з болем і гнівом викрив і осудив, персоніфікувавши, неславу України, висловив застереження пророка і мудрі настанови вчителя та й так детермінував вселенську важливість ідеї слави України: як оживе добра слава України, то і “світ ясний, невечерній // тихо засіяє”.

Родина є часточкою світу. Вона залежить від світу. Але — так бачилося нашим мудрим предкам — і від неї залежить світ, ба і Всесвіт. Згадаймо багатозначний символ деревця, що і в нинішній час прикрашає весілля на нашому Покутті. В ньому прочитується і дерево роду, і дерево світобудови. І означає воно, що народження нової сім’ї — то подія не тільки родинного, а й космічного значення.

Розробляючи концепцію модерної структури освіти (Сонячна дорога України. — Коломия: “Вік”, 1999) і програму “Нова українська родина” (Нова українська родина. — Снятин: ПрутПринт. 2000, пізніші роботи), постійно цікавився різножанровими творами, дотичними до цієї важливої теми. Та й нині тішуся, коли до мене потрапляє така праця. Особливо цінні — очевидно, не тільки для мене як дослідника — автобіографічні твори, яких так мало.

Зазначу, що далі йдеться не про класиків, а про сучасників.

З того, що мені пощастило прочитати, найґрунтовніший роман-колаж відомого в Україні політика, літературо- і мистецтвознавця Богдана Гориня “Не тільки про себе”. (Три томи: К.: Ун. видво ПУЛЬСАРИ, 2006, 2008, 2010. Загальний обсяг цих великоформатних книг — 1920 сторінок). Читачеві добре знана остання прижиттєва книжка лауреата Шевченківської премії Романа Іваничука “Словом і вогнем”, видана у Львові 2015 р. Гадаю, допитливий читач мав змогу ознайомитися з особливо цінною працею поета, вченого, журналіста Петра Шкраб’юка “Історії, прожиті тричі” (Львів, 2015). У багатьох прекрасних творах різних жанрів у лауреата Шевченківської премії Яреми Гояна ідеться про родину. Привернули мою увагу також автобіографічні книги мого односельця Богдана Ступарика “З порога вічності” (Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 2005), Василя Гука “Шлях до волі” (Івано-Франківськ: “Просвіта”, 2012), Миколи Кейвана “Мої спомини” (Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 2015).

Особливе місце у цій низці займає книжка Наталії Синиці “Просвітянка з Покуття”, друге, доповнене, видання якої маю честь пропонувати шановному читачеві.

“Просвітянка з Покуття” вписується у програму Івано-Франківського обласного об’єднання “Просвіта” “Нова українська родина”. Насамперед тому й цікавить вона мене як розробника цієї програми.

Наталія Синиця добре знана не тільки в нашому краї, а й далеко за його межами, ба навіть поза Україною. Чимало писано й говорено про її працю. До оцінок, даних Степаном Пушиком, Марією Гуцол, Василем Бойком, Богданом Сушевським, Марією Федунь та багатьма журналістами, важко щось додати. Але ці поціновувачі прекрасного вели мову про її просвітянську роботу та про творчість Синиці як винятково талановитої мисткині-вишивальниці. Я ж хочу запросити читача ще й до цієї надзвичайно цікавої та цінної книжки з огляду на те, як авторка доскіпливо відстежила сім поколінь свого роду.

Варто зауважити, як Наталія Синиця почала знайомити читача зі своїм родоводом. Перед шістьма графічними зображеннями (який тут огром праці вкладено!) генеалогічного дерева вона зацитувала Григорія Сковороду, Олеся Гончара, Василя Симоненка, Ліну Костенко, Святослава Вакарчука. Та досить уважно подивитися на обкладинку книжки, аби переконатися: авторка бачить себе часточкою Українського Світу в його історичній тяглості (зверніть увагу на вишите тло), в його минулій і нинішній красі (в руках книжки, “одягнуті” в її вишиванки), в громадському житті (“просвітянка”), в єдності з малою батьківщиною (“із Покуття”).

Нині навіть “розкрученим” авторам важко похвалитися великими накладами своїх книжок. А “Просвітянка із Покуття” вийшла таким маленьким накладом, що її появу на світ можна вважати пробним каменем. Вона здобула схвалення і спеціалістів, і “пересічних” читачів. Тож авторка вирішила перевидати її, суттєво доповнивши.

Пропоноване читачеві видання “Просвітянки із Покуття” присвячене 860-літтю Снятина і 150-річчю “Просвіти”. Природно, що читач тут знайде важливі дані з історії найстарішої з нині діючих громадських організацій і славного міста Снятина, всього Покуття.

Краєзнавчі й народознавчі розвідки вчених, власні, виписані добротною соковитою мовою оповіді, повчальні й навчальні матеріали книжки вчать бачити і розуміти код нації, вивчати минуле, використовувати його досвід.

«Локальна історія» України

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ

У Польщі навіть у повітовому центрі легко можна придбати кільканадцять науково-популярних журналів з історії. А в Україні? Є російськомовні видання, які нерідко паплюжать нашу історію. У Львові розпочали видавати журнал “Історія”. А нещодавно у Києві, Львові, Івано-Франківську і Тернополі відбулися презентації нового журналу “Локальна історія”. Його головний редактор Віталій Ляска розповідає: “Це розпочалося майже чотири роки тому. Тоді кілька людей, яким небайдужа українська історія, поставили собі за мету врятувати та зберегти нашу пам’ять. Ми послідовно — село за селом, містечко за містечком — записували спогади старожилів, оцифровували старі фотографії та фіксували місцеві пам’ятки. За цей час накопичено приблизно 30 тисяч унікальних світлин і зібрано свідчення понад 3 тисяч осіб, частина з яких уже відійшли в засвіти. Нещодавно перед нами постала дилема: що робити з результатами цих та інших досліджень і як спонукати людей справді цікавитися нашою історією? З-поміж розмаїття думок виокремилася неочевидна, ба, навіть фантастична ініціатива — видавати друкований журнал історичний, “глянцевий”, у науково-популярному стилі”.

Уже вийшли друком перші два числа журналу “Локальна історія”. Редакція і видавці тлумачать, що термін “локальна історія” має декілька рівнів. Це і історія сіл, містечок та міст, і історія окремих країв України — Галичини, Волині, Полісся тощо. А у світовому контексті локальною історією є історія окремих країн, в цьому журналі — історія України.

Мета журналу — популяризація української історії розповідями про битви минулого, перипетії та колізії, про героїв, яких забули або й більшість не знали, про українців, які здобули світову славу на іншому континенті, однак не зреклися своїх коренів.

Герої першого числа “Локальної історії” — король Данило Романович, провідник ОУН Євген Коновалець, історик Ярослав Грицак, львівський митець та іконописець Лев Скоп, галицький карикатурист Едвард Козак та інші цікаві особистості. Крім того, читачі журналу дізнаються про український футбол на початку минулого століття, про Чортківську офензиву, зміну однострою, символіки та нагород української армії, село Кульчиці, де народилися гетьман Петро Сагайдачний і засновник першої кав’ярні у Відні Юрій Кульчицький, дещо з народної медицини українців і ще багато цікавого.

Протягом 2019 року журнал “Локальна історія” буде виходити. А далі — залежить від передплати.

“Кожний народознавчий вечір перетворювався на яскраве, барвисте полотно правдивого народного життя й українського духу”.

З минулого — у майбутнє

Просвітянські вечори як форма популяризації народознавчих знань

Серед багатьох напрямів роботи Товариства “Просвіта” упродовж усього її існування вагоме місце займає народознавча праця. Епохальні події початку 90-х рр. XX ст., проголошення Незалежності України спонукали до глибшого вивчення своєї історії, традицій, звичаїв, мови. На хвилі національно-духовного відродження були підняті із забуття невідомі широкому загалу пласти святково-звичаєвої культури. Започатковані у цей час разом з іншими організаціями просвітянські вечори знайомили глядача з надбанням фольклорної спадщини, чарували багатством обрядів, соковитою місцевою говіркою, виробами ужиткового мистецтва, стравами старовинної народної кухні тощо. Аутентичні гурти та самобутні виконавці з різних регіонів України дарували столичному глядачеві унікальні обрядові дійства, мелодії, танці. Перед зацікавленою аудиторією, що приходила не по розваги, а по знання, на сценах концертного залу “Золоті Ворота”, а також Київського міського Будинку вчителя, Українського дому розгорталися дивовижні та навпрочуд мудрі дійства, якими наші далекі предки уславляли Сонце, природу, врожай, а кожну пору року зустрічали урочистими піснеспівами, молитвами, ритуальними танцями, і не робили з цього веселощів, а вдосконалювали й шліфували своє духовне багатство впродовж тисячоліть.

Організатори фольклорних вечорів Ольга Рутковська та Еліма Бортнічук

Ольга РУТКОВСЬКА

Які були чудові вечори:
Пісні, обряди, танці і забави!
О, скільки радості
вони подарували!
Тож процвітай,
“Просвіто”, і твори!

Передивляюсь публікації в газетах, журналах тих часів зі статтями, інформаціями, світлинами фольклорної тематики, з хвилюванням згадую незабутні роки творчої співпраці з Товариством “Просвіта”. Допоміг мені ближче познайомитися з її діяльністю щасливий випадок. Просвітянин, світлої пам`яті Ігор Голобуцький, який відійшов у вічність у листопаді ц. р. (чоловік моєї шкільної подруги), представив мене завідувачці відділу культури, світлої пам’яті Елімі Бортнічук — її вже три роки немає серед нас. З нею ми швидко порозумілися, погодили плани з керівниками наших організацій (я працювала в Українському державному центрі культурних ініціатив), і протягом восьми років зініціювали проведення близько двадцяти народознавчих програм. І щоразу ця чарівна жінка була на сцені неперевершеною ведучою.

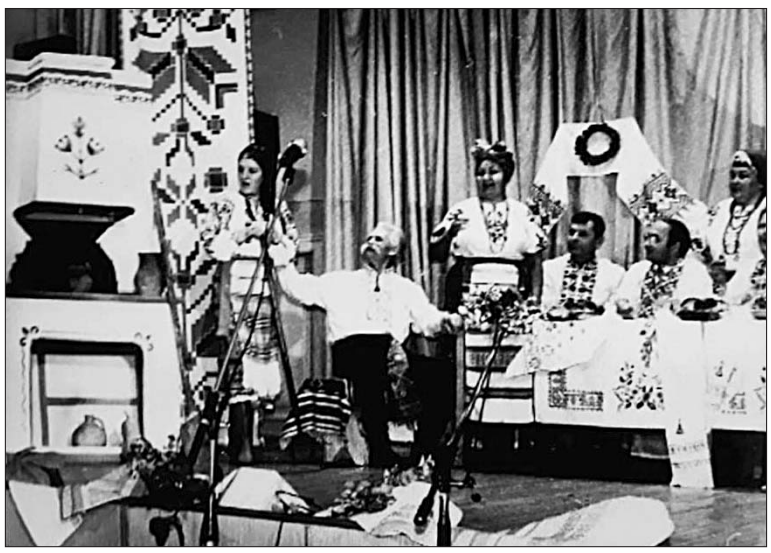

Пошанування печі. Фрагмент обряду “Входини”. Гурт “Оріяни”, м. Тальне Черкаської обл. Постановник — Вадим Мицик

Презентація проекту почалася з виступів фольклорно-етнографічного гурту “Оріяни” Тальнівського будівельно-економічного коледжу Черкаської області. Величезним успіхом користувалися у його виконанні оригінальні вистави на основі давніх культових свят: “Красне сяйво Калити” (грудень 1993 р.), “Весілля Свічки” (вересень 1994 р.), “Свято Колодія” (лютий 1995 р.), “Щасти жити в рідній хаті” – входини (листопад 1996 р.), “Світло Свічки невгасиме” (листопад 1998 р.) та ін., реконструйовані й поставлені директором музею історії хліборобства, дослідником Трипільської культури, доктором філософії в галузі культурології, заслуженим працівником культури України Вадимом Федоровичем Мициком. Кияни побачили розмаїття регіонального багатства нашої духовної скарбниці — з Полісся, Поділля, Галичини, Буковини, Чернігівщини, Черкащини, Київщини та ін. Унікальні подільські хрестильні і родинні обряди показав гурт “Брикса” села Бохоники Вінницької області (вересень 1995 р.); весняні звичаї — фольклорні гурти сіл Берлози, Лихолітки, Блудше Козелецького району Чернігівської області (квітень 1995 р.); Свято Дівочої Долі, або “Катерини” (грудень 1994 р.) і “Великодні забави” (квітень 1996 р.) — фольклорно-драматичний гурт селища Дашави Стрийського району з Львівщини; новорічну “Маланку” — ансамбль пісні і танцю “Червона калина” села Чуньків Заставнівського району Чернівецької області і тернопільське молодіжне товариство “Вертеп” (січень 1996 р.); зеленосвятські дійства — гурт “Діброва” селища Гребінки Васильківського району з Київщини (червень 1997 р.); буковинське весілля – фольклорний театр Кіцманського РБК Чернівецької обл. (вересень 1997 р.). Залучалися провідні колективи столиці: хор “Гомін”, театр українського фольклору “Берегиня”, заслужений ансамбль пісні і танцю України “Дарничанка”, ансамблі “Кралиця” і “Любисток”. Окрасою виступів були дитячі ансамблі, які орієнтуються на етнографічний матеріал і працюють у манері, наближеній до автентичного виконання: дитяча студія “Берегинька” при академічному театрі українського фольклору “Берегиня”, дитячий фольклорний театр “Дай Боже”, якому нинішнього грудня виповниться 30 років, гурти “Мандрик”, “Квітень”, “Медуниці” та інші.

Кожний народознавчий вечір перетворювався на яскраве, барвисте полотно правдивого народного життя й українського духу, виткане талановитими колективами. Емоції, які вирували у глядацькій залі, неможливо передати словами: панував святковий, піднесений настрій закоханості у фольклор і захоплення багатством традиційної народної творчості українців. Просвітянські заходи широко висвітлювали у засобах масової інформації — пресі, радіо, телебаченні. Так, завдяки старанням коментатора музичної редакції радіо Оксани Прилипко впродовж багатьох років на Першому національному каналі звучали мої передачі з фрагментами записів з вечорів, а Оксана Кириченко з редакції народної творчості УТ неодноразово готувала телевізійні репортажі і транслювала їх у республіканському ефірі. Фрагменти сценаріїв, програми і опис обрядів знайшли своє віддзеркалення у моїх авторських збірках народознавчих нарисів і есеїв: “Забуте і воскресле”. — Т. І. — Київ, 2007; (Т. ІІ — не виданий).

Буковинське весілля. Фольклорний театр м. Кіцмань Чернівецької обл.

Озираючись на шлях довжиною у чверть віку, з нагоди славного ювілею Товариства “Просвіта” хочу через газету “Слово Просвіти” висловити щиру подяку всім, хто доклав зусиль до організації культурно-мистецьких акцій, консультував, коментував і пропагував їх. Це насамперед працівники Центрального апарату ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка на чолі з головою Павлом Мовчаном, його заступником Миколою Нестерчуком; рупор усіх культурологічних акцій, головний редактор часопису “Слово Просвіти” Любов Голота; колишній директор Київського міського будинку вчителя Лариса Мельник; відомі діячі культури, освіти, літератури, науки — етнологи Вадим Мицик, Микола Ткач, етнографи Лідія Орел і Надія Данилевська; фольклористи Ольга Мельник, Ніна Левицька, Микола, Надія і Марина Буравські; хормейстери Ірина Якубовська, Петро Андрійчук; письменниці Раїса Іванченко, Катерина Мотрич; співробітники київських бібліотек, видавництв, Українського дому, Музею народної архітектури і побуту, методисти Київського міського будинку вчителя, мої колеги — режисери Українського державного центру культурних ініціатив. Низький уклін керівникам і фахівцям культурно-освітніх та навчальних закладів, художніх аматорських і фольклорних колективів, а також господарств і організацій в областях, селах та районах, які готували учасників до відповідальних виступів і знайшли можливість відрядити їх до столиці. А головне — усім, хто зберігає наш дорогоцінний скарб — невмирущу народну культуру і передає знання й пам’ять про неї наступним поколінням. На жаль, за браком місця, не можу всіх назвати, бо достойних прізвищ — сотні.

У ці святкові дні добрим словом варто згадати друзів, яких уже немає поряд з нами, але які залишили яскравий слід у наших серцях і у спільній подвижницькій праці: світлої пам’яті поета Василя Юхимовича, письменників Федора Погребенника, Василя Скуратівського; етнолога, художника і філософа Олександра Фисуна; композитора Володимира Конощенка; художнього керівника гурту “Оріяни” Тамілу Жученко; генерального директора Українського державного центру культурних ініціатив Михайла Буряка; етнографа Роману Кобальчинську; фольклориста, композитора, керівника хору “Гомін” Леопольда Ященка; тележурналістку Ліану Довгополу. Ще раз — зі щемом у серці — назву незабутню подругу Еліму Бортнічук, без якої не відбувся б жодний з просвітянських вечорів.

Народознавчі акції стали непересічною подією в мистецькому житті столиці, вписали яскраву сторінку в літопис Товариства “Просвіта”, прислужилися на межі тисячоліть її відновленню й подальшому розквіту. Пізнавальний, виховний потенціал відтворених календарних, сімейно-побутових свят, обрядів і звичаїв був початком справжнього фольклорного лікбезу, який, на жаль, держава не підтримала, що свідчить про зневажливе ставлення до сільської культури, автентики, неповторності. Ініціатива перейшла до ентузіастів, громадських організацій, проте масштабні тематичні заходи без належного фінансового забезпечення втілити було надзвичайно важко. Роль Товариства у підтримці колективів, що пропагують традиційну спадщину, виявилася своєчасною. Адже проблеми збереження генетичної пам’яті і національної ідентичності сьогодні є одними з найактуальніших для України у сфері гуманітарного розвитку. І це дуже важливо в наш час, коли відчувається вплив глобалізації на весь культурно-інформаційний простір, що може призвести до втрати народним мистецтвом яскравих рис самобутності, а згодом — й до його уніфікації. Цього ні в якому разі не можна допустити, і ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка має достойно виконати покладену на неї виховну і націєтвірну місію, втілюючи у життя нові творчі ідеї, креативні завдання та ініціативи.

З ювілеєм, дорога “Просвіто”! Хай міцніють і множаться твої лави! Довгих і плідних творчих літ тобі й процвітання на благо відродження рідної культури, освіти та духовності!

Просвітяни Хмельниччини до 150-річчя «Просвіти» видали книгу за підтримки ТУМ Чикаго

Віталій МІХАЛЕВСЬКИЙ,
голова Хмельницького ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

На Хмельниччині пройшли святкові заходи з відзначення 150-річчя Товариства “Просвіта”. Серед них – науковий круглий стіл у Кам’янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка, студентські літературні читання в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, 15 просвітянських зустрічей у Хмельницькій міській централізованій бібліотечній системі, прес-конференція для ЗМІ у центральній міській бібліотеці, Урочиста академія “Просвіта” Хмельниччини: історія та сучасність” в обласній універсальній науковій бібліотеці.

Про свою просвітянську працю учасники Урочистої академії говорили коротко: зроблено багато, але зробити треба ще більше.

2018 рік пройшов під знаком 150-річчя “Просвіти”. Активно на Хмельниччині почали відзначати ювілей від 22 жовтня — дня святкування 100-річчя Кам’янець-Подільського державного українського університету (нині — Кам’янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка), до створення якого просвітяни того часу мали безпосередній стосунок.

Хмельницька обласна “Просвіта” ще на початку року вирішила провести просвітянський марафон — 15 зустрічей з просвітянами різних поколінь у школах та бібліотеках Хмельницької міської ЦБС (директор Тамара Козицька). Зустрічі проходили з 9 листопада — Дня української писемності та мови, до 8 грудня — Дня “Просвіти”. А 10 грудня, після повернення хмельницької делегації з урочистостей у Львові, відбулася підсумкова прес-конференція для ЗМІ. В конференції взяли участь Василь Горбатюк (перший голова обласного товариства “Просвіти” у 1992—1994 рр.), Віталій Мацько (голова обласного Товариства у 1994—2005 рр.), Петро Маліш (заступник голови обласного Товариства у 1994—2005 рр.), Віталій Міхалевський (голова обласного Товариства з 2013 р.), Ольга Ковпак (голова Деражнянського районного осередку “Просвіта”), Михайло Цимбалюк (голова новоствореного Хмельницького районного осередку “Просвіта”). Учасники прес-конференції відновили у пам’яті події 30-річної давнини — створення Товариства української мови та Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, на основі історичних документів розповіли про створення “Просвіти” на Поділлі у 1905—1906 роках та її роботу до 1923 року.

20 грудня в Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці (директор Катерина Чабан) відбулася Урочиста академія з нагоди 150-річчя з часу створення Товариства “Просвіта”. Згадували історію Товариства, презентували книгу В. Адамського “Просвіти” Поділля в добу Української Центральної Ради”: (березень 1917—квітень 1918 рр.) та “Календар знаменних і пам’ятних дат Хмельниччини на 2019 рік”. Учасники академії ознайомилися з книжковою виставкою “Подільська “Просвіта”: історія і сьогодення”, переглянули відеофільми “Слово” про історію Товариства та “Присяга—1919”. Виступили народний артист України Володимир Смотритель та заслужена артистка України Фатіма Чергіндзія.

На урочистостях виголосили щиру вдячність Товариству української мови Чикаго (США). Саме за матеріальної підтримки ТУМу і його керівників Віри та Богдана Боднаруків книга Віктора Адамського “Просвіти” Поділля в добу Української Центральної Ради”: (березень 1917—квітень 1918 рр.) вийшла у світ.

Це вже третя книга (перші дві мали колективне авторство: 1. *В. Адамський, Б. Крищук “Просвіти” Поділля в добу Української революції (1917—1920): збірник документів. 2014. — 571 с. та 2. В. Адамський, Б. Крищук, Ю. Телячий “Просвіти” Поділля в добу Директорії УНР (1918—1920): Дослідження. Документи. Матеріали. 2016. — 428 с.*) із серії “Просвіти” Поділля в період Української революції (1918—1921 рр.)”. Наразі Віктор Адамський працює над ще однією книгою про період 1920—1923 рр.

А просвітяни Хмельниччини готові до нової великої праці. Адже 2019 рік — також Просвітянський!

Нема чужого болю

У наш час важко здивувати когось розповідями про мужніх воїнів, які на своїх плечах несуть надважкий тягар фронтових буднів і цим забезпечують нам відносний спокій. Бо неоголошена, але таки найпідліша в історії, війна Росії проти України триває вже майже п’ять років, розгоряється дедалі сильніше і невпинно збільшує кількість жертв. А їхні імена не підлягають забуттю — вони мають оживати, як згусток нашого болю й гніву. Та й нема окремого чужого болю, є наш спільний біль — український.

Левко ВОЛОВЕЦЬ,
с. Колоденці на Львівщині

Із цього погляду варті особливої уваги повісті волинської письменниці Надії Корнійчук “Мамо, не плач” і “За тобою тужать журавлі”. Що єднає ці твори? Не тільки докладно змальовані головні герої та їхнє оточення, а й глибоке проникнення авторки у їхній внутрішній світ, відтворення їхнього психологічного стану на різних поворотах долі.

Надія Корнійчук штучно не облагороджує своїх героїв. Мовляв, якщо вже герой України, то мав бути взірцем поведінки ще в дитячі та юнацькі роки — дома, у школі. Хтось вчився краще, хтось слабше. Тарас (“Мамо, не плач”) любив книжки, Романа (“За тобою тужать журавлі”) вабило море. Спільною ж для підлітків була любов до людей, бажання прийти на допомогу, перейматися чужою бідою ніби власною. А з цього випливав однозначний висновок, актуальний ще від біблійних часів: “Якщо не я, то хто? Якщо не сьогодні, то коли?”.

Юнаки прекрасно розуміли, що їхній намір викличе заперечення у рідних, тому й не зізнавалися нікому. До того ж не хотіли, аби рідні переживали за них. Через те навіть із передової не повідомляли, де вони і що насправді роблять.

А роботи на передовій вистачало для всіх: і кваліфікованим офіцерам, і молоді, яка тільки засвоювала ази військової науки. Оскільки ж війна особлива — гібридна, то ворог чигає в будь-якому непередбачуваному місці. І треба берегти друзів, як зіницю ока. Бо противник не рахується зі своїми втратами (“в России людей всегда хватало”). Нашим же військовим кожен друг на фронті як рідний або й дорожчий від рідного, бо ніщо так не згуртовує людей, як спільний обов’язок у спільному змаганні до осягнення мети.

І якщо б висловити якнайстисліше внутрішню позицію наших фронтовиків, то вона вмістилася б у двох поняттях: згуртованість і єдність. Усе це дуже яскраво й переконливо змальоване в повістях Н. Корнійчук. І так само вмотивовано зображено і наших споконвічних ворогів — московських агресорів, і замасковану “п’яту колону” у вигляді всюдисущих чиновників, що грубо порушують елементарні правила техніки безпеки при перевезенні військових, чим призводять до неочікуваних жертв. І до того ж уміло уникають відповідальності.

У творах авторка різко звертається до російського агресора. Та хіба за десятки тисяч смертей, за сплюндровану дощенту колись квітучу землю ворог заслуговує іншого ставлення?

Ніде й ні в чому не згущуючи фарб, авторка протиставляє два світи: наш і ворожий нам. Не скажу “два народи”, бо навіть найжорстокіша влада не представляє поглядів усього народу. Зрештою, це чітко проглядається у ставленні до полеглих: у ворога їхні тіла не повертають додому, а в нас ховають із найбільшими почестями — як Героїв. Згодом встановлюють меморіальні дошки на будинках, створюють куточки пошани у класних кімнатах, зводять пам’ятники. Бо полеглі за народну справу мають жити вічно у наших душах і серцях. Лише тоді вони стануть прикладом для майбутніх поколінь.

Такі правдиві й хвилюючі твори про нашу фронтову сучасність, як повісті Н. Корнійчук “Мамо, не плач” і “За тобою тужать журавлі”, варто увести в шкільну програму хоча б як уроки позакласного читання. І хай би з ними ознайомилися не лише вчителі історії та української словесності, а й інші педагоги.

«Просвіті» крокувати у майбутнє!

У Косівському районному будинку культури відбулися урочистості з нагоди 150-річчя Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т.Шевченка.

На ювілей зібралися просвітяни, представники обласної і районної влади, керівники та представники осередків, духовенство. Усі присутні у залі отримали спецвипуск районної просвітянської газети “Рідне слово”.

Марія ПОРОХ,
член Клубу інтелігенції ім. І. Пелипейка та РО “Просвіта”

Святковий захід розпочався співом Гімну “Ще не вмерла України...” Отець-декан Іван Близнюк спільно з присутніми подякував Богові за те, що вже 150 років наші краяни і все українство просвічуються словом цієї найстарішої громадської організації.

“Що стосується церкви, то ми вже недалеко від Томосу, чим ми пишаємося і з чим я вас усіх вітаю. Саме тісна співпраця “Просвіти” й церкви дала хороший результат — українське суспільство готове жити в незалежній державі і мати незалежну церкву”, — зазначив отець-декан.

Привітав просвітян з ювілеєм і Остап Гавриш, народний артист України, та виконав кілька пісень.

З доповіддю “Витоки і становлення Товариства “Просвіта” виступив голова Косівського РО ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка “Рідне слово” Богдан Глібчук.

До святочної аудиторії звернулися Степан Волковецький — голова Івано-Франківського ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, державний і громадсько-політичний діяч; Євген Романишин — заступник голови ОО ВУТ “Просвіта”, заслужений лікар України; Аделя Григорук — письменниця, журналістка, заслужений працівник освіти України, член правління районної організації “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка; заступник голови Косівської РДА Богдан Марчук, журналіст Василь Глібчук, член правління РО “Просвіта” Роман Кабин.

За багаторічну сумлінну працю, невтомну громадську діяльність, популяризацію української культури, національної ідеї та з нагоди 150-річчя Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка Степан Волковецький нагородив Богдана Радиша та Богдана Глібчука Почесними грамотами ВУТ “Просвіта” за підписом його голови Павла Мовчана. Почесними грамотами обласної організації — членів правління Косівської “Просвіти”. Грамотами Косівської районної ради та держадміністрації відзначено найбільш активних просвітян району.

Щире свято для душі

Нещодавно у рамках місячника “Просвіти” в Кутській ЗОШ І—ІІІ ступенів відбулася презентація книжки “Тарас Мельничук у спогадах Миколи Близнюка: інтерв’ю Василя Глібчука”, яка побачила світ у Косівському видавництві “Писаний Камінь” до 80-річчя поета.

Марія ПОРОХ,
член Клубу інтелігенції ім. І. Пелипейка та РО “Просвіта”

У цьому інтерв’ю — щирі й правдиві епізоди з життя та творчості письменника-дисидента, лауреата Шевченківської премії Т. Мельничука.

Співавторами книжки є Микола, Близнюк та Василь Глібчук. Художнє оформлення здійснив Антон Григорук.

Василь Глібчук — відомий журналіст, Микола Близнюк — поет, автор 15 поетичних видань, член НСПУ, лауреат премій імені Тараса Мельничука “Князь роси” та імені Михайла Павлика, Антон Григорук — художник, живописець і графік, член НСХУ, викладач, автор портретів відомих людей, зокрема Миколи Близнюка і Тараса Мельничука.

На літературне свято прибули Аделя Григорук — голова районної організації НСЖУ, дослідниця творчості Т. Мельничука, автор книжки “Микола Близнюк: нарис творчості” та статей про його поезію; Василь Шкурган — голова Косівського осередку НСПУ, поети Ігор Маковійчук та Марійка Лазарович, члени Клубу інтелігенції та РО “Просвіта” Надія Пасічняк, Марія Порох, Богдан Чепига, Маркіян Ковалюк, Лук’ян Юсипчук, Надія Гаргай, Марія Панчук, учителі та учні Кутської ЗОШ, Галина Литвиненко-Бричкова — мати поетеси Вікторії Абу-Кадум, активістки ГО “Українська Хата в Йорданії”.

Святкове зібрання вели Лук’ян Юсипчук, директор Кутської ЗОШ, та заступник директора Надія Гаргай. Учні школи представили літературну композицію “Мені не треба десять сонць, живу тобою, Україно”. Надія Гаргай так побудувала сценарій, що присутні не лише ознайомилися з новою книжкою про Тараса Мельничука, а й зі сторінками творчості автора спогадів, свого земляка-кутчанина Миколи Близнюка. Діти декламували його вірші, співали пісні на його слова, покладені на музику Н. Гаргай в обробці Маркіяна Ковалюка.

Василь Глібчук дав високу оцінку творчості Миколи Близнюка; Лук’ян Юсипчук відзначив, що мистецька Косівщина, вихідцем з якої є Тарас Мельничук, багата талантами і славиться видатними людьми, лауреатами премій імені Т. Шевченка, М. Павлика, І. Пелипейка, М. Підгірянки, Т. Мельничука.

Микола Близнюк подякував усім причетним до цієї літературної події і завершив виступ про незабутнього друга Тараса спогадом “Навколо немає мами” та своїм віршем “Князь роси”. Власну поезію читали Аделія Григорук, Надія Пасічняк, Ігор Маковійчук.

Яскраво виступили учні під музичний супровід Маркіяна Ковалюка та Світлани Павлюк.

“Наші предки ділили рік на шість, три і дві частини, де враховано кліматичні особливості тієї чи тієї пори року і рух Місяця”

Сергій ПІДДУБНИЙ: «Коло, що творить Божу силу»

Уже понад 400 років світ числить свої дні й літа за григоріанським календарем. Перед цим був юліанський, який нібито заснував Юлій Цезар, а до того, вважається, людство й не відало, що таке календар. Ну хіба що, крім єгиптян, які почали вести облік днів за одними даними в другому, за іншими — в четвертому тисячолітті до н. е. Але чи правда те, що більше нікому не була відома така потрібна в житті людини річ, як календар?

Неправда. З давніх-давен були вони і в наших праотців. Понад те, гадаю, найдавніше зображення календаря віднайдене саме на українській землі. Наші прадіди зробили й найкращий його опис: “Одкрий ворота, сину, і увійди до них — який то красен Рай слав’янський! Там Рай-ріка тече, що відділяє Сваргу від Яви, і Числобог рахує дні наші і говорить Богові числа свої: чи бути дню небесному, чи бути ночі і заснути”.

Рай!.. Таке філософське розуміння того, що проживає людина, того, чим наділяє її Творець, передає нам від праотців автор Велесової Книги Ілар Хоругин. Він не знав такого слова, як календар, він називає його божественними словами — Колом, Раєм, бо ним управляють Боги...

І так було від початку віків. Разом із сонцем-РА і птахами людина вставала, пРАцювала, РАділа життю, створювала свій власний маленький сімейний Рай і більший — Род-Край (кРАїну-УкРАїну), а приходила ніч — йшла на відпочинок, бо й Сонце пішло спати...

Наші предки почали фіксувати те, що їм дарували Сонце і Боги, ще коли навкруг гуляли мамути. Скільки йому — 15 чи 20 тисяч років? З якогось дива вчені називають це давнє різьблення (чи дряпання) ймовірним планом поселення приблизно X—XV тис. до н. е. Але що тут є схожого на поселення важко сказати. Та й навіщо той план людям, які не дуже затримувалися на одному місці й жили переважно з полювання?..

У словнику-довіднику праукраїнської історії та ведичної культури “Українська цивілізація. Ведія” я обґрунтовую це зображення як перший у світі календар. На підставі чого? Нижнє штриховане поле — це земля. Вище над нею чотири малюнки, розділені між собою стовпчиками, перевернуте догори “П” — це ворота Сонця (або гори). У перших воротах по центру бачимо коло, то і є Сонце, що сходить і відкриває весняно-літній період року. Далі — двоє воріт без Сонця (бо в цей час воно дуже високо) — це весняно-літня пора; четверті ворота із Сонцем, що скочується, — це пора, коли світловий день зменшується (осіннє рівнодення). Підтвердження цьому знаходимо на найвищому зображенні з трьома хрестиками “X”. Перший позначає весняне рівнодення, другий — осіннє; третій вказує на зимове сонцестояння, після чого сонце починає підніматися вище, збільшуючи світлу годину, на що вказують вертикальні лінії, кожна з яких стає довшою. На третіх воротах — знаки, що підтверджують давню назву сонця — кОЛо. Четверо воріт і “штрих-кодів” засвідчують, що прадавні творці цього календаря ділили рік на чотири пори.

У цьому ж словнику можна прочитати і про інші стародавні календарі. Наприклад, про глиняний “столик-чашу” IV тис. до н. е., що був знайдений археологами біля с. Березівка Гайворонського району. Зверху на ньому зображено хліборобський сонячний календар, а знизу — місячний. Є тут також Виноградненське святилище — календар другого тисячоліття до н. е. у формі кола на 13 місяців.

Ці та інші вироби-календарі й споруди є свідками великих знань, багатої уяви і таланту наших пращурів.

Згадуються календарі і в давніх мітах. Наприклад, серед тих, кого народила першоматір усього живого Богиня Гея (Гая) були 12 титанів, під якими треба розуміти 12 місяців року. В колекції “Платар”, до речі, зберігається одна трипільська скульптура вагітної жінки з головою птиці, по колу живота якої зроблено 12 міток. Певно, це прообраз праматері Геї. Про Бога північного вітру Борея (той, хто “всіх поборює”) відомо, що він міг перетворюватися на жеребця і породив із кобилами Еріхтона дванадцять лошат. Найімовірніше, це вказує на його місце народження — край, де було приручено коня і створено річний календар: Скитія-Україна та Бористен (Придніпров’я)...

Але повернімося до опису календаря, з якого почали розповідь: *“Одкрий ворота, сину, і увійди до них — який то красен Рай слав’янський!”*. Це цитата з Велесової Книги, що її написав у IX ст. н. е. волхв та учитель Ілар Хоругин. В жодній іншій літературі давніх культур не знайти подібного опису календаря. Він божественний і за суттю, і за красою (написана на дощечках, що згадуються далі).

Календар на кістці мамута

Прочитаємо дощечки 11А і 11Б:

Молячись, найперше Триглаву поклонятись маємо, велику славу йому співаймо! Хвалімо Сварга, Діда Божого, який тому роду божеському є началом і всенькому роду криниця вічна, яка витікає влітку од джерела свого і взимку ніколи не замерзає. А ту воду живу п’ючи, живемо допоки не прийдемо як свої до нього, до Лук його Райських. І Бога Перуна-громовержця, Бога боріння просимо не переставати живих явищ Кола крутити в Яві. Це він веде нас Стезею Правди до борні і до Тризни великої за всіх полеглих, які йдуть у життя вічне до полку Перунового.

І Богові Свентовенду славу проголошуємо, бо став він Правією і Явією. Йому співаємо пісні, поки світло є, а через нього бачимо світ і Яви буття. Від Нави він нас береже, тому хвалу співаємо. Співаємо й танцюємо йому, і звертаємося до Бога нашого, який ті Землю, Сонце наше і Зірки утримує, і світ міцний творить. Слава Свентовендова велика — слава Богові нашому! То бо радіє серце наше! Відмовимося від злих діянь та прилучимося до добра. Невільників відпускаємо, обнімаємося і благословляємо, це сотворивши. Це не збагнути умом розторгнутим.

Вшануємо, як уміємо, бо то тайна велика, як і Сварг. Перун та Свентовенд обоє удержані в Сварзі, а з обох боків їх Білобог і Чорнобог перетягуються, але вони і Сварг тримають світ, аби не бути йому повергнутому. А за ними обома Хорс, Влес і Стриб, а ще поза ними — Вишень, Леле, Літиць,

.....

Радогощ, Календо, Кришень. І всіх їх удержує Сивий Яр-Дажбо. А ті творять Білояра, Лада, Купала, Сініця, Житниця, Вініця, Зраниця, Овсениця, Просиця, Студеця, Лідиця і Лютиця. А це є: пташиць-звіренць, милиць-дощиць, плодець-ягодець, бджолич-рєстиць, кленчиць-зеренць, вітриць-соломиць, грибиць-ловиць, бесідиць-сніжиць, страниць-святиць, радиць-світиць, кревиць-красиць, травиць-стеблиць. За тим інша суть: родиць-маслиць, живиць-водиць, листвиць-квітиць, бодич-зведич, громич-сімич, липець-рибець, брезич-зелинць, гориць-страдиць, спасиць-листвеверзиць, мислиць-гостиць, ратиць-страниць, чурець-рідиць.

Те все освячує Огнебог Семерегль і віщує швидке та чисте весняне відродження — і в тому суть Триглава, який з неба іде до нас.

Одкрий ворота, сину, і увійди до них — який то красен Рай слав’янський! Там Рай-ріка тече, що відділяє Сваргу від Яви, і Числобог рахує дні наші і говорить Богові числа свої: чи бути дню небесному, чи бути ночі і заснути.

Не одразу й зрозумієш, що тут ідеться про річний календар. Однак, що це саме так, підтверджує не тільки Числобог, що “рахує дні наші”.

Зараз рік ділиться на півріччя, на чотири квартали та пори року по три місяці. Натомість наші предки ділили рік на шість, три і дві частини, де враховано кліматичні особливості тієї чи тієї пори року і рух Місяця. На шість частин рік поділяють Вишень, Леле, Літиць, Радогощ, Календо, Кришень. Кожний із них покровительствує над двома місяцями, або над 60—62 днями.

Хорс, Влес, Стриб мають вищу опіку, ділять рік на три частини і контролюють удвічі більше днів — по 122 дні (Стриб на один день менше), що становить 365—366.

Сварг управляє усім світом. Перун символізує дощові й грозові дні року. Світовид (Дажбог) — сонячні.

І нарешті на дві частини рік ділять Білобог та Чорнобог. Білобог — уособлює ту половину року, де переважають світлові дні, а Чорнобог — темні.

Вишень — це два перші місяці року, власне, сама Весна; Леле — два наступних ласкавих теплих місяці, коли дозрівали трави. Цікаво, що саме з входженням у свої права богині Леле в лелек починають з’являтися на світ лелеченята; Літиць — два спекотних місяці літа; Радогощ (“раді гостям”) — два місяці після завершення хліборобського року, місяці достатку; Календо — два місяці, які Коло нове дарують (Колодар); Кришень — два останніх місяці року, які є його кришею (дахом).

А такими відповідно були місяці: Білояр (перший місяць року — воєвода, він же Яр-бог, “*який править весняним цвітінням та русаліями, водяними, лісовиками та домовими*” — д. 38А та Яр-Овен — д. 6Г, розпочинався за нинішнім стилем 21 березня) і Ладо “*який править лади родинні і благості всякі*” — д. 38А; Купало, “*який до митнищ правитиме та всяким омовінням*” — д. 38А (дуже тепло, вода, як купіль) і Сініць — тут, певно, мало б бути Сунець (Сун — давня назва Сонця), пора найбільшої активності сонця, бо сіно заготовляють раніше; Житниць — збирання жита і Вініць — місяць, який віншує (урочисто завершує) всі польові роботи; Зраниць — ранній початок ночі (темних годин вже більше, ніж світлових) і Овсєниць — назва походить від вівса, найпоживнішого зерна, його борошно навіть жертвували Богам (д. 31), запрошують родичів на гостини і святкують Овсєни (Велику та Малу — д. 37А), такий собі підсумок хліборобського року, День Господаря і Врожаю; Просиць — треба вже стримувати апетити й переходити на просо, бо попереду довга зима (в християнстві це період посту. Утім, не виключено, що це видозмінене “Просинець” — місяць, коли просинається сонце) і Студець — місяць, який студить, холодний; Лідиць — усе скуто льодом, та Лютиць — ще лютує зима (цікаво, що слов’яни, які жили в холодніших краях, зокрема на Балтійському морі, називали себе лютичами або лютицями).

А удержує всі ці божества Дажбо — Сивий Яр. До речі, весняно-літні місяці, згадувані у Влескнизі, — Леле, Ладо, Купало, які перебувають під опікою Ока-Сонця (воно ж Око-Лада — Дажбо), оспівуються у багатьох купальських піснях. Наприклад:

Гей, Око-Лада, Леле Ладове! Гей, Око-Ладове, ніч пропадає, бо Око-Лада з води виходить, Ладове свято нам приносить. Гей, Око-Ладо! А ти, Перуне, Отче над Ладою! Гей, Перуне, дай дочекатися Ладі Купала.

Далі за місяцями вказуються певні особливості того чи того періоду. *Пташиць-звіренць* припадає на місяць Білояр, саме тоді, коли оживає природа, гніздяться птахи і плодяться звірі; *милиць-дощиць* — особливо благодатний (милий)

Місяці та їхня суть за Велесовою Книгою

Місяці тогочасні	Місяці сучасні	Головна суть місяців	Інша суть
Білояр Ладо	21.03—20.04 21.04—21.05	пташиць-звіренць милиць-дощиць	родиць-маслиць живиць-відиць
Купало Сініць	22.05—21.06 22.06—23.07	плодець-ягодець бджолич-рєстиць	листвиць-квітиць бодич-зведич
Житниць Вініць	24.07—23.08 24.08—23.09	кленчиць-зеренць вітриць-соломиць	громич-сімич липець-рибець
Зраниць Овсєниць	24.09—23.10 24.10—22.11	грибиць-ловиць бесідиць-сніжиць	брезич-зелинць гориць-страдиць
Просиць Студець	23.11—21.12 22.12—20.01	страниць-святиць радиць-світиць	спасиць-листвеверзиць мислиць-гостиць
Лідиць Лютиць	21.01—19.02 20.02—20.03	кревиць-красиць травиць-стеблиць	ратиць-страниць чурець-рідиць

дощ від Ладо (згадайте народне: “два дощі в травні і не треба агронома”); *плодець-ягодець* — починають дозрівати ягоди і плоди; *бджолич-рестиць* — період роїння бджіл; *кленчиць-зеренць* — заклик (клич) про те, що пора збирати зерно; *вітриць-соломиць* — період вітрів, що розвіває солому; *грибиць-ловиць* — час для збирання грибів і початку полювання; *бесідиць-сніжиць* — у цю пору ліпше сидіти вдома, мирно бесідувати, бо вже починає сніжити; *страниць-святиць* — святе діло дати притулок мандрівникові (який не встиг до холодів потрапити в рідну домівку) або допомогти якомусь безхатченкові; *радиць-святиць* — найліпший час для Віча, щоб порадитися про суспільні справи, святкують Коляду; *кревиць-красиць* — період лютих морозів, які красять ніс і щоки; *травиць-стеблиць* — вказує, що вже обмаль трави-стебла (сіна) для худоби.

А за тим іде інша суть: *родиць-маслиць* — починають телитися корови, народжуються телята, з’являється молоко, масло; *живиць-відиць* (водиць) — певно, те саме, що й у першому випадку: благодатний весняний дощ, який наші предки називали Живою Водою; *листвиць-квітиць* — період буяння листя та квітів; *бодич-зведич* — найкращий період для зведення (парування) тих, хто “бодається”, тобто корів; *громич-сімич* — період (мабуть, тиждень) сильних літніх громів; *липець-рибець* — квасять у липівки (бочки з липи) овочі, ловлять і засолюють рибу; *брезич-зелинць* — зелень уже відходить, ледь бринить; *гориць-страдиць* — дерева вже “горять”, листя опадає; *спасиць-листвеверзиць* — спасаються опалим листям, щось накривають від морозів або запасають вівцям та козам; *мислиць-гостиць* — період гостин і спільних роздумів; *ратиць-страниць* (мабуть, страдниць) — зменшуються запаси для худоби (ратиць), треба раціональніше витрачати корми; *чурець-рідиць* — чурець (чур, щур — “старий”) — найстаріший період року, рідиць — розмерзається земля, під ногами рідкий грунт (болото)...

Очевидно Колодар, так ґрунтовно описаний Іларом Хоругиним, був створений і виплеканий не одним тисячоліттям. Як тут не згадати небесний Зодіяк, створення якого приписали собі всюдисущі й найрозумніші давні греки. Насправді, як писав видатний французький теолог Едуад Шуре, його творцем був виходець із лісів Скитії, Першосвятитель Рама. Зробив він це ще в V тис. до н. е. Зодіяк отця Рами відповідає календарю, що його описав Хоругин і який ми реконструювали (*див*. таблицю).

Цей календар — “Рай слав’янський” — значно більше відповідає кліматично-природним умовам й українській хліборобській практиці, добовому та річному циклу затрат і збереження людської енергії. Це не просто календар, це життєдайне Коло, що “*творить божу силу*” (д. 1). Одночасно це релігійна система наших пращурів. Михайло Грушевський писав, що наш календар “*був скелетом, риштуванням, до котрого чіплялись різні акти релігійно-поетичного і громадського життя... Річний календарний круг — се заразом властиво єдина наша релігійна система...*”

Підготовлено за книгами “Ілар Хоругин. Велесова Книга”, “Великий код України-Русі” та “Українська цивілізація. Ведія”

Мистецтвознавець Людмила Герус: «Наша культура є унікальним явищем»

Людмила Герус, кандидат мистецтвознавства, вже впродовж десяти років працює завідувачем відділу народного мистецтва в Інституті народознавства НАН України. За дослідження в галузі українського декоративно-прикладного мистецтва, зокрема окремих його явищ (народної іграшки, пластики малих форм, обрядового хліба) як духовної парадигми українського народу пані Людмила була нагороджена премією та дипломом лауреата ЛОДА і ЛОР 2018 року.

Про те, що діється в українській культурі, а відповідно — і в науці, розмовляю з Людмилою Герус, членом НСХУ, членом Наукового товариства імені Шевченка, головою Львівської міської громадської організації “Спілка критиків та істориків мистецтва” — науковцем, яка тісно співпрацює і з освітньо-художніми закладами Львівщини.

— У Ліни Костенко є рядки:
А що таке життя?
Чи те, що переждалось?
Чи все-таки життя — це те,
що відбулось?
Що у Вашому житті відбулось 2018 року?

— Я — щаслива людина, бо маю роботу, яка приносить задоволення. Я до того довго йшла. Тому дуже вдячна Богові, що так сталося. Видання книги, зокрема “Українська народна іграшка”, 1000 примірників якої (видавництво “Афіша”, Львів) швидко розійшлося. Рада, що вони потрапили до людей, які працюють творчо з дітьми у навчальних закладах. Книга мала добрі відгуки.

— Чи хотіли колись стати науковцем?

— Так, ще у школі. Особливо приваблювала гуманітарна галузь. Коли мала завдання підготувати біографію письменника, я намагалася створити свій портрет письменника. Очевидно, так я сформувала в уяві майбутню професію. Свого часу Василь Откович, директор Музею етнографії та художнього промислу, запитав мене: “Ким хочете бути?”. І я мала змогу обрати свій шлях.

— Ким Ви є насамперед: жінкою, науковцем чи громадянином?

— Жінкою... Жінкою, яка поєднує професійні зацікавлення та громадянську відповідальність.

— Як Ви вийшли на народну іграшку в науковому світі? Що підштовхнуло?

— Поїздка до Яворова, осередка дерев’яної мальованої забавки. Мене приваблюють подорожі, відвідування музеїв, відкриття для себе чогось нового. У 1990-х роках у Яворові ще були майстри, спілкування з ними надихнуло мене на глибше вивчення цієї теми. Мої прагнення досліджувати іграшку підтримали тодішній керівник відділу народного мистецтва Михайло Станкевич та директор Інституту народознавства НАН України Степан Павлюк. Я розуміла, що ця тема — непроста. За неї в Інституті вже бралося кілька осіб, які з різних причин не довершили справу... Напевно, це було саме моєю місією.

Наша культура — унікальне явище. Особливо це стосується українського народного мистецтва. Воно вирізняється видовим розмаїттям, широким спектром декоративних формотворчих, орнаментальних, колористичних виражень, що вдало поєдналися з практичною доцільністю. Серед багатьох країн Європи Україна ще може тішитися витворами нинішніх майстрів народного мистецтва. Бо існує тяглість, зв’язок поколінь. Багатолітні надбання народного мистецтва плідно інтерпретуються у сучасності, вносячи живий струмінь у творчість українських живописців, графіків, скульпторів.

— Які державні установи, інституції науки і культури дбають про збереження, вивчення та презентацію нематеріальної культурної спадщини?

— Складно сказати. Переважно — більше говорять, а реальних кроків мало. Позитивним кроком є зусилля Департаменту культурної спадщини та культурних цінностей Міністерства культури України зі створення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини. Ефективнішої підтримки потребують дослідження. Останнім часом дедалі частіше й виразніше звучать думки про підтримку молодих учених. Сподіваюсь, слова скоро стануть справами. Нині в Україні наука переживає не кращі часи щодо фінансування. Тому увага до вчених з боку Львівської облдержадміністрації та Львівської облради, зокрема в особі голови, є вельми схвальною. До речі, гуманітарна наука має свою специфіку. Гуманітарні дослідження не дають миттєвих результатів, які можна побачити у галузі економіки, охорони здоров’я чи інших важливих для життя соціуму ділянок. Гуманітарна наука працює на тривалу довгострокову перспективу, зберігаючи, плекаючи українську духовність.

— У чому полягає значення обрядового хліба як виразника культури українців?

— Це відображення нашої ідентичності. Українці — землеробський народ. Хліб як основний продукт землеробства та об’єкт обрядовості виражає філософію буття українців.

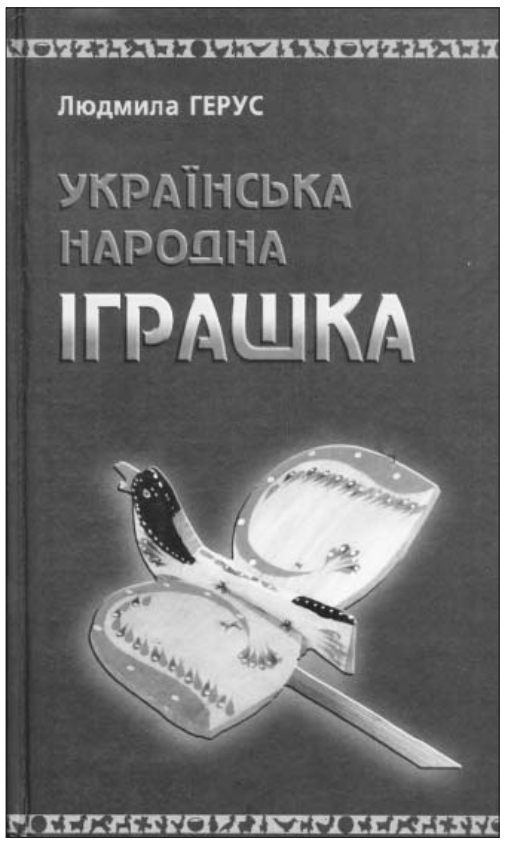

Хотіла б видати книгу про обрядовий хліб. Прагну, щоб моя донечка Софійка, яка вчиться в 11 класі, знайшла свою стежку у житті, правильно обрала свій фах і була щаслива з цього. Безперечно, мрію, щоб настав мир, щоб Україна стала високорозвиненою державою. Бо тільки в своїй країні людина може бути успішною.

— Чим можете похвалитися у роботі Вашого відділу?

— Вчені відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України, в колективі яких маю честь працювати, реалізували багато визначних проектів мистецтвознавчого, культурологічного, історико-етнологічного спрямування. З-поміж нових найсвіжіших здобутків слід виокремити ґрунтовне аналітичне тритомне дослідження “Церковне мистецтво України”, підготовка якого здійснювалася під моїм науковим керівництвом. У ньому авторський колектив учених Інституту вперше здійснив повноцінне та вичерпне осягнення церковного мистецтва у розмаїтті його жанрів і видів протягом понад тисячолітнього розвитку християнства на землях України. Усі витрати на друк взяло на себе харківське видавництво “Фоліо”. Перший том “Архітектура. Монументальне мистецтво” цього унікального видання вже побачив світ.

Загалом двадцятип’ятиліття діяльності відділу народного мистецтва ознаменували виходом 25 книжкових видань.

Відділ має чимало проектів, які очікують впровадження. Серед них дослідження, присвячені історії, культурі, мистецтву етнографічних районів, які охоплюють Львівщину. Реалізація цих проектів може стати чудовою нагодою для дієвої співпраці Інституту народознавства та Львівської облдержадміністрації, Львівської облради. Тільки спільними зусиллями наукової спільноти та влади українська наука має перспективу успішного розвитку.

— Коли бачу людину в народному строї, я думаю: а чи, скажімо, вишивка передає сутність цієї людини? Що Ви скажете?

— Я також неоднозначно ставлюся до такої речі, бо вважаю, що зовнішній вигляд може не відповідати внутрішньому наповненню людини.

— Хто нині найвагоміше несе духовність і культуру в села Львівщини?

— Освітяни, вчителі, школа та інші сільські навчальні заклади. Маю підстави так вважати з досвіду вивчення нинішнього стану культури в селах. Приємно констатувати, що дбайливе ставлення до пам’яток духовної та матеріальної культури у своїх вихованців формують музеї, створені при навчальних закладах.

Нам ще треба попрацювати, бодай двом поколінням, аби якнайдалі відійти від “совкового” менталітету. Думаю, Україна має перспективу — з огляду на географічне розташування, природні ресурси, які дають підстави для розвитку економіки, сільського господарства, туризму. Проте головним потенціалом ефективного поступу України є люди. Ми — народ, який, попри проблеми, вміє згуртуватися.

— Пані Людмило, згадаймо львівську різдвяну шопку.

— Шопка — яскравий атрибут Різдвяних свят, особливо в західній частині України. Я подумала, чому б не написати про неї, адже шопка дуже близька до теми мого зацікавлення. Шопка надзвичайно захопила мене й під час вивчення наукових джерел, унікальних пам’яток, які збереглися у музеях Львова, артефактів, які візуалізують подію народження Ісуса від Різдва Христового до Стрітення Господнього у храмах, творів сучасних художників. Сподіваюся, мені вдалося простежити історію, висвітлити символіку та мистецьку вартість шопки в українській християнській традиції.

Спілкувався
Богдан ЗАЛІЗНЯК,
керівник прес-центру наукової журналістики ЗНЦ НАН України, член НСПУ і НСЖУ

“Історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини”.

Розпочинаємо новий масштабний проект «Подробиці Шевченкового життя»

Народження цього проекту вмотивоване глибоким усвідомленням поетових слів із автобіографічного “Листа Т. Гр. Шевченка до редактора “Народного чтения” (лютий 1860 р.):

“Я наважуюся відкрити перед світом кілька печальних фактів мого існування… тим більше, що історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини. Проте я не маю духу входити у всі її подробиці”.

Новий проект здійснюватиме наш постійний автор, доктор історичних наук, академік НАПН України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимир Мельниченко, який уже реалізував два великі редакційні задуми, присвячені 150-річчю з дня народження Михайла Грушевського (2016 р.) та 160-річчю Шевченкового Щоденника (2017—2018 рр.).

Його публікації в жанрі історичної мініатюри, щоразу присвячені новій темі, з’являтимуться щомісяця. У першій статті Володимир Мельниченко зібрав історії, через які висловлює свою думку про деякі загальноприйняті версії в шевченкознавстві, уточнює факти, виправляє помилкові твердження, наголошує на необхідності відповідального ставлення до висвітлення подробиць Шевченкового життя.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

«Входити у всі її подробиці...»

“Мені не прийшла тоді блага думка обзавестися записним зошитом”

Власне, у деякі подробиці свого життя Шевченко вдавався хіба що в листах і в Щоденнику. Тому й почнемо з існуючої давно версії про те, що у Тараса Григоровича був, окрім відомого нам усім Щоденника, який він вів у червні 1857 р. — травні 1858 р., ще один, нібито написаний у червні 1847 р. — лютому 1848 р., а затим спалений. Отже, чи був такий окремий факт, сиріч вельми серйозна подробиця в Шевченковому житті?

З цього приводу є чимало загалом подібних свідчень. Ще у 1924 р. літературознавець М. А. Плевако заявив, що “свій перший щоденник... кинув писати Шевченко через відчай і безнадійність...” У славнозвісному науковому виданні Щоденника (Журналу) у 1927 р. за редакцією С. О. Єфремова було висловлено припущення: “...Певне забув Шевченко, що принаймні один раз у його” був Щоденник. А ще С. О. Єфремов авторитетно заявив: “Ми... можемо тільки пожалкувати, що, по-перше, не зберігся той щоденник з Орської кріпости, якого мало бути списано аж декілька місяців і, по-друге, що нової спроби поет не зробив давніш, як тільки 1857 р.”. С. П. Шестериков у примітках до видання Щоденника в 1931 р. наполягав, що “роблячи запис у новому Щоденнику Шевченко геть забув про існування свого раннього досвіду”. П. І. Зайцев так само категорично писав, що “...Шевченка зрадила пам’ять...” Але всерйоз ми не можемо закидати поетові таке безпам’ятство. Втім, і видатний шевченкознавець Л. Н. Большаков абсолютно впевнено писав, що “Щоденник існував — Шевченко вів його протягом більш як восьми місяців”.

Звідки взялася ця категорична впевненість? У листі до В. М. Рєпніної від 25—29 лютого 1848 р. Шевченко написав про те, що з часу прибуття в Орську фортецю, тобто від червня 1847 р., він вів Щоденник: *“...Сегодня развернул тетрадь и думал сообщить вам хоть одну страницу, — и что же! так однообразно-грустно, что я сам испугался — и сжег мой дневник на догорающей свече. Я дурно сделал, мне после жаль было моего дневника, как матери своего дитяти, хотя и урода”.*

Але ж як пояснити те, що Тарас Григорович більше ніде й ніколи не згадував про нього, нікому й ніколи не говорив про нотатки в орському щоденнику, не залишив іншого письмового свідчення? Адже не було жодного сенсу приховувати це, принаймні від самого себе та друзів, яким і призначався Щоденник, заведений у 1857 р. Навпаки, розпочинаючи його, доречно було б згадати попередню спробу, але Шевченко впевнено зафіксував інше: *“Мне следовало был начать свой журнал со времени посвящения моего в солдатский сан, сиречь с 1847 года”.* Таким чином, якщо й було кілька несистемних записів (хіба що кілька сторінок і можна спалити на догораючій свічці), то й сам Шевченко не вважав їх уже Щоденником, бо ще раз, ніби спеціально для тих, хто його не зрозуміє, наголосив: *“Вспоминая эти прошедшие грустные десять лет, я сердечно радуюсь, что мне не пришла тогда благая мысль обзавестись записной тетрадью”.* Сказано чітко й однозначно!

Тож, очевидно, й не було того Щоденника: *“А что же было бы, если бы я записал эту мрачную декорацию и бездушных грубых лицедеев, с которыми мне привелось разыгрывать эту мрачную монотонную десятилетнюю драму? Мимо, пройдем мимо, минувшее мое, моя коварная память!”* Можливо, тоді, в 1848 р., у листі до близької йому жінки поет хотів особливо наголосити на нестерпно тяжкому й одноманітно-тужному житті на засланні, наскільки нестерпному, що він, усвідомивши це в ту мить, і “сам злякався”... Можливо, Тарас Григорович, пам’ятаючи колишню закоханість у нього Варвари Миколаївни, викричав у листі до неї (“Боже мой!”; “Страшно! Пишите ко мне...”; “Что делать!”; “...И что же!”; “... Я... так страшно караюсь!”; “...Сколько надежд моих не сбылося!”; “Молитеся, молитеся, молитва ваша угодна Богу”) свою самотність у тяжкій неволі, неможливість порятуватися від одиноцтва навіть у щоденнику та виняткову життєву важливість її листів у ситуації, коли немає з ким душевно поговорити: “...Ваши искренние письма более всего помогут мне нести крест мой”. Це написано 25 лютого, а 28-го засланець, побоюючись, що поштовий зв’язок перерветься, благає: “Пишите, ещё март месяц наш, а там — да будет воля Божия!”

На мій погляд, ясні й точні Шевченкові свідчення в червні 1857 р. про відсутність у нього Щоденника десять років тому переконливо переважують його рядки в листі до В. М. Рєпніної в лютому 1848 р., і посилатися нині на поетове нібито забуття не варто.

“А писати охота страшенна. І пір’я є заструганi”

Не зайве з’ясувати й таку менш значущу, проте цікаву подробицю — чим почав писати свій Щоденник засланець Шевченко? Звичайно, пером! Але яким? Уже на другий день — 13 червня 1857 р. — Тарас Григорович зранку занотував: *“А писати охота страшенна. І пір’я є заструганi”.* На початку 1920-х рр. літературознавець Б. С. Лепкий упевнено пояснював: “Заструганi пера: тоді не було готових, сталевих пер, треба було стругати гусяче перо, щоб ним писать”. Це твердження неточне. Сталеві пера тоді вже були, і Шевченко ними користувався значно раніше, зокрема й на засланні. Скажімо, в листі до Шевченка з Оренбурга в Орську фортецю в жовтні 1847 р. від братів Василя і Федора Лазаревських повідомлялося, що вони надсилають йому “6 тетрадок бумаги, 2 палочки сергучу, облаток и стальных перьев...”

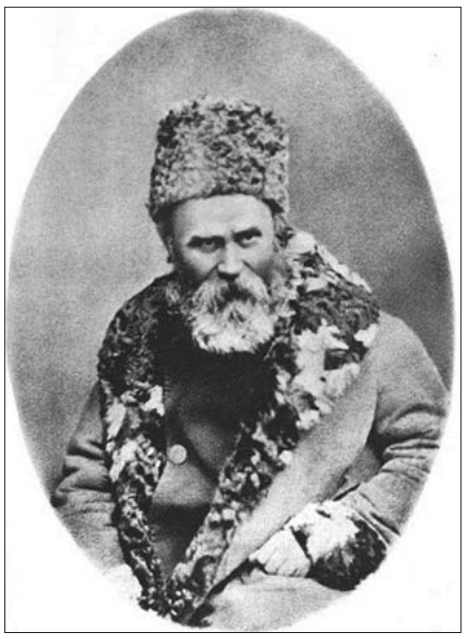

Т. Шевченко. Фотографія. 30 березня 1858 р.

Отже, йдеться лише про те, що на момент початку Щоденника засланець не мав сталевого пера і вимушений був писати гусячим. А воно доволі швидко списувалося, що в роботі було незручно.

Так що Тарас Григорович уже на самому початку Щоденника не випадково бідкався: *“Обрезывая сию первую тетрадь для помянутых записок, я сломал перочинный нож. Происшествие, по-видимому, ничтожное и не заслуживающее того внимания, которое я ему оказываю, вносия его как что-то необыкновенное в сию пеструю книгу. Случись этот казус в столице или даже в порядочном губернском городе, то, натурально, он не попал бы в мою памятную книгу. Но это случилося в киргизской степи, т. е. в Новопетровском укреплении, где подобная вещица для грамотного человека, как, например, я, дорого стоит; а главное, что не всегда ее можно достать и даже за порядочные деньги”.*

У “Словнику української мови” одне зі значень слова “перо” — “заструганa велика пір’їна гуся... що в давнину використовувалась для писання”. Тобто, “перочинний ніж” — це невеликий кишеньковий ніж для застругування гусиного пір’я. Немає жодної потреби перекладати Шевченковий термін, як “складаний ніж”, а тим більше, діалектним словом “цизорик” (або “цезорик”), як це робили С. О. Єфремов і Л. Т. Білецький. Очевидно, що це слово Шевченко вживав. Ось у листі до А. І. Лизогуба від 7 березня 1848 р. із Орської фортеці він вдячно перелічував усе, що той прислав йому в подарунок: *“І Шекспір, і папери, і фарби, і цизорик, і карандаші, і пензлі — все цілісіньке”.* Проте в Щоденнику нам залишено Шевченків словотвір — *“перочинний ніж”* — автор уживає його кілька разів, і в цьому контексті, на мою думку, він має залишитися в перекладі *“перочинним ножем”.* Від слів “перо” (гусине) та “чинити”, тобто робити що-небудь, у цьому випадку *“застругувати перо”.*

До речі, лише в поемі Павла Мовчана про Тараса Шевченка зустрів я хвилюючо точні слова про незаструганe перо:

От коли б знов огонь добути,
спіймати знов високу мить,
допоки на дорозі сутінь
й перо незаструганe скрипить...

Як відомо, понад тисячу років, з VII-го до XIX століття, головним інструментом для писання було пташине перо, найчастіше гусяче. Воно й досі залишається символом літературної творчості та поезії.

Та повернемося до Шевченкового Щоденника. Через сорок днів після його початку, списавши два зошити, 22 липня 1857 р. поет занотував: *“...Дістану свіжих чорнил... нове перо та паперу на третій зошит для свого журналу”.* Наступного дня підтвердив, що каптенармус (завідувач військового складу) Ф. К. Куліх забезпечив його *“папером, пером і чорнилом...”.* Можливо, що поет отримав тоді сталеве перо, принаймні записи від 22 і 23 липня суттєво відрізняються. Не викликає сумніву, що гусяче перо станом на 22 липня було відчутно списаним. Але напевне розібратися в цьому можуть лише фахівці-почеркознавці.

Як у сучасному перекладі Шевченкового тексту плотолюбні стали “м’ясоїдними”

Оскільки вже заторкнуто важливість, навіть наукову необхідність занурення шевченкознавців у російськомовний текст Щоденника, наголошу, що гостро постає проблема сучасного перекладу Шевченкового твору рідною мовою. Йдеться, звичайно, не про те, щоб відмовитися від історичних перекладів О. Я. Кониського, Б. С. Лепкого, Л. Т. Білецького, а про те, що нинішні самовільні демократично-безцензурні перекладацькі спроби не тільки збіднюють Шевченків текст, а й спотворюють його. Коротко покажу це на прикладі одного з сучасних перекладів.

Перебуваючи в Астрахані, Шевченко зробив 10 серпня 1857 р. блискучий іронічно-саркастичний запис про місцевих представників демімонду (півсвіту): *“Нередко попадаються львы и львицы, эти повсеместные плотоядные не климатизируются, они и здесь такой же шерсти, как и в Архангельске, как и везде”.* А знаєте, як перекладено ці рядки нині? “...Ці повсюдні м’ясоїдні... і тут такої ж вовни...”

Або ще. Шевченко занотував 8 липня 1858 р. про *“лавочного сидельца”,* тобто продавця у лавці, а перекладачка переконує, що йшлося про... “лавочного в’язня”. Тарас Григорович описував 7 серпня 1857 р. *“запачканного, вертлявого полового”,* а перекладачка — “прибиральника”. Певно, не читала М. В. Гоголя, котрий на самому початку “Мертвых душ” писав, що Чичиков у готелі губернського міста “был встречен трактирным слугою, или половым...” Саме так, по-гоголівськи трактує це слово “Словник української мови”: “Половий — у дореволюційний час — слуга в трактирі чи в невеликому готелі”.

Як ви знаєте, прекрасні сторінки Щоденника присвячені Шевченковому другові на засланні, землякові Андрію Обеременку, який, за словами поета, *“залишився вірним... своїй прекрасній національності”*. У записі від 29 липня 1857 р. є епізод, в якому Шевченко розповідає про їхню першу розмову наодинці: *“Я затрепетал, услыша его чистый, неиспорченный родной выговор”*. Переклад звучить так: “Я перелякався, почувши його чисту, незіпсовану рідну говірку”. Тобто виходить, що Шевченко, почувши рідну мову... “перелякався”! Насправді, перелякатися можна саме від такого сучасного трактування! (Та був же у Л. Т. Білецького достойний переклад: “Я затремтів, почувши його чисту, непопсовану рідну вимову”).

Не сумніваюся в тому, що настав час здійснити новітній переклад Шевченкового Щоденника на державному рівні, найперше для закладів освіти.

“Даль чоловік добрий, розумний і могущий...”

У сучасній публіцистиці нещодавно пролунала заява про те, що В. І. Даль домігся Шевченкового... “цілковитого звільнення” з заслання: “Зробив це так делікатно, не афішуючи, що поет довго вважав причетними до свого звільнення лише віце-президента Академії мистецтв Ф. Толстого та його дружину”.

Звісно, що авторка безвідповідального твердження “делікатно” не афішувала його жодним документом або доказом, адже їх узагалі не існує.

Та коротко по чину. Даль Володимир Іванович (1801—1872) — російський письменник, лексикограф, фольклорист, етнограф, перекладач, укладач і видавець чотиритомного “Толкового словаря живого великорусского языка” (1863—1866). Народився у селищі Луганський Завод Катеринославської губернії, тепер Луганськ. Закінчив у 1829 р. медичний факультет Дерптського (тепер Тартуський) університету. У 1835—1841 рр. — чиновник із особливих доручень при оренбурзькому військовому губернаторові В. О. Перовському, а в 1841—1849 рр. служив у канцелярії міністра внутрішніх справ Л. О. Перовського (його старшого брата). Пізніше — управитель удільної контори в Нижньому Новгороді. Член-кореспондент петербурзької Академії наук (1838), почесний член Академії наук (1863). Шевченко познайомився з В. І. Далем ще до заслання (можливо, вони зустрічалися на літературних вечорах у Є. П. Гребінки).

Двадцятого грудня 1847 р., знаючи про близькість В. І. Даля до оренбурзького військового губернатора, Шевченко просив М. М. Лазаревського в листі з Орської фортеці: *“Як побачитеся з В. І. Далем, то, поклонившися йому од мене, попросіть його, щоб він ублагав В. Перовського, щоб той визволив мене хоч із казарм (сиріч випросив мені позволєніє рисовать). Даль чоловік добрий, розумний і могущий, він добре знає, як тут ми пропадаємо, то тяжкий гріх йому буде, як він не схоче промовить за мене хоч одно слово”*. Між іншим, і пізніше, у повісті “Художник” (1856) неодноразово згадується *“розумний, добрий Даль”*, у позитивному контексті йдеться про нього в зв’язку з поїздкою у 1839 р. близького Шевченкового друга В. І. Штернберга разом із В. І. Далем в Оренбург.

Утім, у поетовому Щоденнику виявлено й інше ставлення Шевченка до В. І. Даля. Скажімо, він записав у Нижньому Новгороді 18 грудня 1857 р., що той *“не пользуется здесь доброй славою”*, а 3 березня 1858 р. навіть занотував про В. І. Даля: *“...А все-таки ты сухой немец и большой руки дрянь”*. Видатний шевченкознавець Л. Н. Большаков свого часу зауважив: “...З кожним візитом Шевченко ставився до Даля все стриманіше. Не до душі поетові було захоплення його співрозмовника “боговдохновенной галиматьей” — Апокаліпсисом, відштовхувала “сухость” Даля в житейських справах...” Сучасний дослідник І. Д. Бажинов глибше пояснив цю ситуацію: “Ймовірно, що таке ставлення до Даля було зумовлено його відомим “Листом до Кошелєва” журн. “Русская беседа”, в якому він доводив якщо не шкідливість, то принаймні передчасність грамотності, освіти взагалі для російського селянина. Для Шевченка особливо неприйнятними могли бути погляди Даля на кріпацтво: той не лише примирливо ставився до нього, а й підкреслював доброчинну роль поміщика стосовно малокультурного мужика”. (Шевченківська енциклопедія. Т 2. — К., 2012. —С. 271).

Можливо, Шевченкове упередження до В. І. Даля пояснювалося ще й розумінням того, що той насправді не доклав серйозних зусиль для полегшення його долі на засланні. На час нижньоновгородських записів у Щоденнику, говорячи словами літературознавця П. П. Филиповича, “Даль і як письменник, і як людина чужий Шевченкові”.

Судячи з усього, В. І. Даль не розповів Шевченкові про свою роботу над “Толковым словарём великорусского наречия русского языка” та про те, що назбирав багато тисяч слів до словника української мови, який не був завершений і опублікований. Очевидно, він не завів мову про свою зацікавленість творчістю Г. Ф. Квітки-Основ’яненка, про дружбу з Є. П. Гребінкою, про свої довголітні труди в Україні... Не заговорив із Шевченком українською мовою, яку добре знав... А все це було б, очевидно, Тарасу Григоровичу, говорячи його словами, *“до душі”* та, можливо, зблизило б їх...

Але у цьому випадку хотів лише наголосити недопустимість необґрунтованих тверджень у шевченкознавстві.

“Максимович прочитав на честь мою власні вірші”

У славнозвісній праці “Труди і дні Кобзаря” відомий шевченкознавець П. В. Жур писав, що 25 березня 1858 р., коли Тарас Григорович перебував у Москві, “М. О. Максимович у своїй квартирі “на Благовещенке” дав обід на честь Шевченка...” Це — помилка. Званий обід відбувся на свято Благовіщення Пресвятої Богородиці. В ньому взяли участь М. С. Щепкін, Іван і Костянтин Аксакови, Г. П. Галаган, С. П. Шевирьов, М. П. Погодін, П. І. Бартенєв, Є. П. Єлагіна, О. І. Кошелєв та ін.

На святе Благовіщеннє
Тебе привітаю,
Що ти, друже мій, вернувся
З далекого краю!
Ой, як дуже за тобою
Тужила Вкраїна;
Усе тебе споминала,
А як мати сина.

Виникає питання: де насправді жив М. О. Максимович, який з дружиною Марією Василівною приїхав з України в Москву? Адже всі Шевченкові маршрути маємо знати достеменно! “Адрес-календарь жителей Москвы” дає відповідь, що в Дев’ятинському провулку (тепер — Дев’яткін провулок) у Басманному районі Москви в М’ясницькій дільниці, в будинку Л. Гофмана. Перевіряємо інформацію за “Алфавитным указателем к плану Мясницкой части”. Справді, будинок надвірного радника Л. Гофмана знаходився в Дев’ятинському провулку, що виходив на Покровську вулицю. Прямуючи до М. О. Максимовича, Шевченко і М. С. Щепкін проїжджали по Маросейці — вулиці, назва якої пов’язана з Україною. Саме на ній у XVII—XVIII століттях був Малоросійський постоялий двір, де зупинялася свита офіційних представників гетьманів України та інші гості з України.

“В Москві і в Петербурзі... на Міщанських і Под’ячеських вулицях...”

Якось Шевченко записав у Щоденнику, що бувалі служиві з Уралу принесли з Москви та

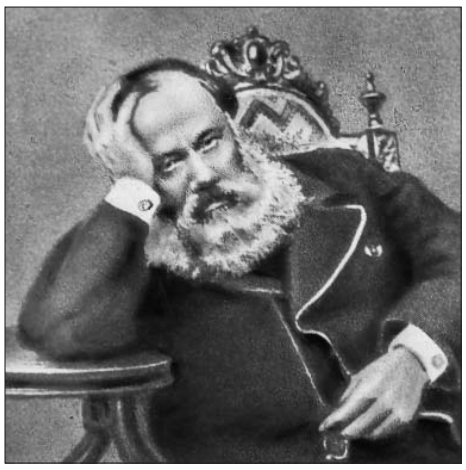

В. Лазаревський

Петербургу в Новопетровське укріплення *“модні ніжні романси, захоплені ними в салонах... на Міщанських і Под’ячеських вулицях...”*

Шевченко бував у Міщанській дільниці Москви з М. С. Щепкіним у березні 1858 р. Скажімо, 21 березня вони відвідали сина артиста М. М. Щепкіна, який мав власний будинок у Міщанській дільниці на Троїцькій вулиці, заїхали до М. Х. Кетчера і Є. І. Якушкіна, які жили на 3-й Міщанській вулиці, тут мав помешкання і Шевченків знайомий І. К. Бабст.

Щодо Под’ячеських вулиць, то не відповідає дійсності твердження в деяких коментарях до Шевченкового Щоденника про те, що в Москві було кілька вулиць з такою назвою. Йшлося, звичайно, лише про петербурзькі Малу, Середню і Велику Под’ячеські вулиці в районі Катерининського каналу (пролягають паралельно одна одній і зберегли свої назви протягом двох століть). Шевченко добре знав цей район, адже на Великій Под’ячеській вулиці жив його друг С. С. Гулак-Артемовський. Поет зафіксував у Щоденнику назву вулиці, коли відвідав його 8 квітня 1858 р.

Назва від “подьячий — піддячий”. У Росії в XVI—на початку XVIII століть піддячий — помічник дяка, канцелярист — нижчий адміністративний чин.

“Я зустрів ще одну мою стару знайому”

У коротенькій статті про поетову знайому Міницьку Олімпіаду Іванівну (роки життя невідомі) в “Шевченківській енциклопедії” помилково вказано, що його “зустріч із Міницькою відбулася після повернення поета до Санкт-Петербурга...” Насправді ця зустріч сталася в Москві 19 березня 1858 р., коли М. С. Щепкін привів Шевченка в гості до Олени Костянтинівни Станкевич (1824—1904) — дружини О. В. Станкевича, двоюрідної сестри Т. М. Грановського. Тарас Григорович сам свідчив, що саме тут *“зустрів ще одну мою стару знайому Олімпіаду Іванівну Міницьку...”* Вона належала до родини, пов’язаної з літературно-громадськими колами Москви, напевне дружина І. Ф. Міницького, який був членом гуртка Т. М. Грановського і багаторічним кореспондентом І. С. Тургенєва. Вірогідно, що Шевченко познайомився з О. І. Міницькою в 1840-х рр., можливо, навіть у московській родині Станкевичів, яких вона знала близько, адже М. С. Щепкін уже тоді міг привести поета до них.

“А ми з ним уперше в житті зустрічаємося”

Через день після повернення в Петербург із заслання — 29 березня 1858 р. — Шевченко відвідав В. М. Лазаревського — найстаршого з шести братів Лазаревських, з якими дружив. У Щоденнику записав: *“На удивление симпатические люди эти прекрасные братья Лазаревские, и все ше[с]ть братьев как один замечательная редкость. Василь принял меня как давно невиданного своего друга. А мы с ним в первый раз в жизни встречаемся. От земляк, так земляк!”*

Спочатку — коротко про Шевченкового земляка. Лазаревський Василь Матвійович (1817—1890) — російський письменник і перекладач, державний службовець, один із найближчих друзів Шевченка. У 1847 р. деякий час служив чиновником із особливих доручень при голові Оренбурзької прикордонної комісії, а з березня 1848 р. — у канцелярії петербурзького цивільного губернатора. Згодом — член ради при міністрі внутрішніх справ і Головного управління у справах друку, таємний радник. Відомий як перекладач У. Шекспіра. Листувався з Шевченком, матеріально допомагав йому, піклувався про поетову спадщину. Шевченко подарував В. М. Лазаревському офорт “Сама собі в своїй господі” з дарчим написом *“Шанобному Василеві Лазаревському на пам’ять. Тарас Шевченко. 1859 року, 11 ноября”*. В. М. Лазаревський був поруч із Шевченком в останній день його життя. Це в його присутності поет висловив своє передсмертне бажання: *“От якби додому, там би я, може, одужав”*. В день поховання поета Василь Лазаревський відрізав у покійного на згадку частинку вуса, щоб вправити в медальйон.

Тепер — про те, чому вирішив заторкнути Шевченкове знайомство з Василем Лазаревським. А ось чому. Свого часу С. О. Єфремов заявив, що “всупереч аж надто категоричному записові в журналі... Шевченко таки здибався з Василем Лазаревським попереду”. В примітках С. П. Шестерикова читаємо: “У Шевченка тут явна помилка, що виявляє дивні провали пам’яті: з В. М. Лазаревським, як свідчить низка неспростовних доказів, він зустрічався 29 березня 1858 р. зовсім не вперше. Його знайомство з ним відноситься до 1847—1848 рр., коли Лазаревський проживав в Оренбурзі”. Через три десятиліття П. І. Зайцев упевнено, втім, знову-таки, без доказів, повторив, що Шевченко забув про знайомство з В. М. Лазаревським і, мовляв, “це один із кількох цікавих випадків, коли Шевченка зрадила пам’ять”. Власне, по-справжньому довести більш раннє знайомство намагався лише С. О. Єфремов, і головний його аргумент полягав у тому, що “вже з Орської фортеці, 20 грудня 1847 р., Шевченко послав до В. Лазаревського листа, повного таких подробиць і таким тоном писаного, які виразно вказують на знайомість чи навіть певну близькість кореспондентів”. Але насправді той лист Шевченко написав не Василю Лазаревському, а Михайлу Лазаревському, з яким познайомився влітку 1848 р.

Щодо можливості їхнього знайомства в Оренбурзі, то в дійсності В. М. Лазаревський служив чиновником з особливих доручень при голові Оренбурзької прикордонної комісії лише з липня до листопада 1847 р. і від’їхав у Петербург (через Одесу), а Шевченко в цей час перебував в Орській фортеці й не міг зустрітися з В. М. Лазаревським. Той і сам свідчив, що йому “не довелося з’їздити в Орську фортецю”. (Русский архив. 1894. № 8. — С. 545). До речі, в жовтні 1847 р. брати Василь та Федір Лазаревські надіслали Шевченку листа через урядовця Орської дистанції Оренбурзької прикордонної комісії М. С. Александрійського, з якого незаперечно видно, що В. М. Лазаревський і поет не знайомі. Василь Матвійович писав із надзвичайною теплотою: “Уперве веду речі з тобою, а віддав би я і не знаю що, щоб отдать тобі хоть що-небудь із того, що у *чоловіка своє*... Брате мій, брате, голубе сизий, що сказати тобі? Покіль іще нічого. Да може полегча твоєму серцю, коли почує воно, що єсть іще один чоловік, що нудиться твоєю годиною, як би рідною своєю”. (Листи до Тараса Шевченка. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 47).

Ішлося тоді про заїзд В. М. Лазаревського до Шевченка в Орськ, очевидно, дорогою в Петербург. Але цього не сталося. Тож Тарас Григорович був абсолютно правий, що з В. М. Лазаревським він уперше зустрівся 29 березня 1858 р. Це підтверджено в сучасних академічних виданнях, зокрема, в “Шевченківській енциклопедії”. Отже, у Шевченка не було “провалів пам’яті”, а це важлива подробиця.

“Статус знаменитості таїть у собі чимало випробувань”.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ. Плата за славу

Хтозна вкотре відкриваєш для себе: чи не все на світі з усім пов’язане. Ось одержав я від Володимира Панченка його прекрасну книжку “Сонячний годинник”, що народилася з його мандрів Україною, і відразу ж згадався такий сюжет.

Ми з Панченком мали виступ в Інституті післядипломної освіти вчителів у Білій Церкві. Коли поверталися звідти до Києва, він запропонував: заїдьмо в село Мар’янівку Васильківського району, де є музей Івана Козловського, який народився в цьому селі. Ще коли я вперше про це почув, то легко запам’ятав: “Мар’янівка”, бо так само називається моє рідне село на Черкащині (До речі, Мар’янівок по всій Україні чи не до десятка).

Дорогою до Мар’янівки ми з Володимиром розповідали один одному, що хто знає про Козловського. Ні він, ні я ніколи не бачили видатного співака зблизька. Тільки — по телевізору, чули по радіо й слухали з платівок. Мабуть, обидва відчули глибокий жаль із того, що нам не пощастило хоч раз поспілкуватися з цією великою людиною, оточеною ореолом загадок і легенд.

Згадавши про музей співака, відразу ж згадали і про музичну школу, котру він вибудував для юних земляків власним коштом.

Цьому, пам’ятаю, передувала історія. Про неї мені розповів доцент факультету журналістики столичного університету імені Шевченка Віктор Полковенко.

Здається, в газеті “Известия” з’явився фейлетон на співака Большого театру в Москві Івана Козловського, який, концертуючи, вимагає високих гонорарів. До речі, Козловський, образившися на керівництво театру через те, що воно не заступилося за нього у відповідь на брутальний випад “Известий”, назавжди покинув Большой театр.

А в тій же газеті згодом з’явився лист Козловського, який пояснював: він вимагає за свої виступи серйозних (але не немислимих, як стверджував автор фейлетону, один із особливо ядучих радянських сатириків) гонорарів, оскільки збирає гроші для того, щоб побудувати за них музичну школу в своєму селі.

Гордий Козловський до театру не повернувся, незважаючи на всі вмовляння. А був він тоді, як пишуть музикознавці, в розквіті свого таланту. Майже сорок років унікальний тенор-альтино виступав передовсім як камерний співак. Він не сходив зі сцени до вісімдесяти семи років. А почав співати в хорі Михайлівського монастиря в Києві (там його відразу ж помітив Олександр Кошиць) — у сім років. Отже, вісім десятиліть творчої біографії. Він сам про неї цікаво, “зсередини” розповів у своїй книжці “Музика — радість і біль мій”.

На час самодепортації з Большого театру Козловський був народним артистом СССР, лауреатом двох Сталінських премій, мав цілу колекцію орденів. Належав до тих небагатьох, кого називали представниками істеблішменту радянської імперії.

Десь я читав, що сучасник і суперник Козловського на сцені Большого театру Сергій Лємєшев (також тенор і також популярний майстер вокалу) дуже ревниво ставився до нього й не міг спокійно сприймати успіхи Козловського (це цілком зрозуміло, бо будь-яке творче середовище завжди аж вібрує від навіть не замаскованої конкуренції всіх з усіма в ньому; кожен бореться за місце під сонцем слави і благополуччя). Цікаво, що їм обом випало разом співати 1948 року для О. Л. Кніппер-Чехової на ювілеї театру.

Добре пам’ятаю, що коли ми їхали до Мар’янівки, мені згадувався неповторний спів Івана Козловського (музикознавці характеризували цей голос, що він — світло-сріблястого тембру). Неодноразово випливав із пам’яті сивоголовий і напродив ставний Козловський на сцені, що його часто бачив по телевізору. Митця не стало ще десяток років тому, але в мене було незрозуміле відчуття його фізичної присутності. Очевидно, це пояснюється особливим настроєм душі того дня, коли наше авто легко котилося порожньою дорогою, зобабіч обступленою осокорами, що, здавалося, стояли на сторожі синьої небесної тиші, яка незримо повсюдилася згори у світ. Супокійний літній день неквапно йшов на зустріч з осінню. Згодом ми з Панченком згадуватимемо ту прекрасну історію, як справді цікаву книгу, котру нам пощастило несподівано прочитати. Несподівано — бо рішення заглянути в Мар’янівку з’явилося у Володимира спонтанно. Йому завжди не просто “мандрівочка пахне” — він безпомильно обирає ось такі, сказати б, намолені місця. (Бо ж чому саме там випало народитися генієві?!).

І ось ми в Мар’янівці. Звичайна і водночас незвичайна сільська хата. Звичайна, бо ми обидва, не вчора народжені селюки, добре пам’ятаємо той напівстарожитній сільський побут, у якому минало наше дитинство — для нас це була реальність, а вже для наших дітей — музейна екзотика. Цивілізація знищила традиційний сільський уклад життя. Безслідно зникли сотні його традиційних реалій. Село дедалі більше набирає урбаністичних прикмет.

А незвичайна ця хата тим, що тут народився Іван Козловський. І тим, що його люба донька Анна, яка живе в Москві, викупила родинне гніздо Козловських у людей, що були його власниками після того, як усі Козловські його полишили і нікому з мар’янівських не спадало на думку організувати тут музей великого земляка, завдяки якому і знають в Україні саме цю Мар’янівку. Це вже потім, коли Анна Іванівна викупила хату й оприлюднила ідею музею, її охоче підтримали й допомагали реалізувати. Як відомо, набагато легше стати відомим чи славетним, скажімо, в усій країні, аніж у своєму селі або містечку. Не випадково ж мовиться, що немає пророка в своїй Вітчизні. Для того, щоб виразно побачити велике, бажано дивитися на нього з серйозної дистанції.

Нам розповідають про маленьке хлопченя Івана Козловського, який отут бігав босоного зі своїми ровесниками й грався з ними в невигадливі ігри сільських дітей. А ми, тримаючи в пам’яті осяйний образ великого маестро, силкуємося переконати себе, що він і той сільський малюк — одна й та ж особа: надто високо, аж на позахмарну височінь злетів у мистецтві син українського простолюддя. Його ніхто не фаворизував, нічия дужа рука не підносила до тих високих вершин яких сягнув у своїй мистецькій кар’єрі. Усе вирішив тільки його унікальний талант.

У тій книжці — “Музика — радість і біль мій”, він пише: “Людина перепливає велетенський простір. І немає їй ніякої підтримки. Вона — сама. І пливе інша. А поряд із нею човен, а в ньому люди, що готові будь-якої миті прийти на допомогу. Сили плавців однакові, а умови, оточення? Мовлячи простіше, одного “до зірок” тягнуть, а другому визначають шлях “крізь терни”, та ще ж і крізь які!”

Його не тягли “до зірок”. Усім, що він досяг, він зобов’язаний тільки самому собі, своєму талантові. Козловський справді сам створив себе.

До того ж були в його біографії обставини, котрі ускладнювали його життя і професійну кар’єру. Його брат Федір, який також мав вокальний талант, співав у капелі Олександра Кошиця й, вирушивши з нею в турне по світу в час Української Народної Республіки, не повернувся назад, обравши на знак протесту проти більшовицької влади долю емігранта. Тому Іван Семенович був “не виїзний”. Не пощастило йому вийти на сцени європейських столиць, не здійснилася його мрія бути в славетному театрі “Ла Скала”. Він лишався зіркою для “домашнього вжитку”. Про це з гіркотою пише його донька. Козловський тримав це в таємниці, але хіба людина тоді могла щось приховати від радянських спецслужб?! Важко в те повірити, але факт залишається фактом: за все своє життя Іван Козловський за кордоном так жодного разу й не гастролював.

Здалеку, якщо анітрохи не входиш у події та подробиці його життя, все видається в ньому ідилічно безхмарним і зовсім позбавленим будь-яких гіркот чи гризот. Усе — тріумфи й тріумфи, прем’єри й прем’єри, сяйливі вибухи світла на відкритій захопленим очам рампі і гонорари, гонорари.

Так, у його житті було все це, але — не тільки це. І далеко не все це — вся правда його життя.

Там було не тільки те, що неодмінно є “накладними витратами” існування кожної видатної та прославленої людини.

З усіх усюд, мов метелики на світло, до неї злітаються всякі прошаки. Одні благають допомогти їм знайти правду чи оборону, бо вони зазнали в житті кривди й несправедливості і знають, що індивідові статусу Козловського досягти цього значно легше, аніж їм. І він весь час за когось клопотався. Інколи така ситуація навіть доходила до абсурду. Донька згадує: “Він увесь час за когось прохав. Подеколи дуже смішно сердився: “Чорт би його забрав! Я ж усе підписав! Що йому ще треба — чому він знову дзвонить?! Знайти йому дружину? Вбити тещу? Що треба?!”

Ми з Володимиром все ще намагаємося уявити, як виростав над собою селянський син Іван Козловський, щоб дорости не тільки до сцени Большого театру, а стати справді мега-зіркою вокального мистецтва. Нам розповідають, що він цілковито підпорядкував усе своє життя мистецтву. Дзвінка фраза. Загальні слова. Ба навіть штамп. Ним послуговуються чи не в кожній розповіді про видатного митця. А ось що це значить конкретно, як те розшифрувати в подробицях?

Потім я прочитаю в Анни Козловської: “Батько завжди був зосереджений на вокалі, постійно думав про голос, боявся протягів, ніби кожен протяг таїв у собі смертельну небезпеку, не дозволяв собі після концерту відразу вийти на вулицю треба було “охолонути”; самовіддано старався завжди бути у формі за будь-яких умов, за будь-яких життєвих ситуацій; і в цьому сенсі був до себе нещадний. Режим став невід’ємною частиною його життя. Верхнє “ре” третьої октави мало звучати завжди, не зважаючи ні на що...”

У його домі всі дотримувалися тиші. Доньці постійно нагадували: “Батько репетирує! У нього ввечері спектакль!” Донька ніяк не могла зрозуміти, чому в день спектаклю категорично заборонялося заговорювати з батьком — він змушував себе мовчати цілісінький день. Він беріг голос.

А вже ввечері, після спектаклю, весь дім був у квітах, в усмішках і тостах. Рікою текло шампанське, звучали слова захвату Козловським. А сам він, галантний, златоустий і дотепний, був душею веселої компанії. Двоє життів. Життя-каторга. Надзвичайна відповідальність перед своїм талантом. І висока плата за славу. Мовби існування весляра-невольника на галері. І життя-свято, де всі гаряче поклоняються славетному маестро. Де всі за честь і подарунок долі мають саме знайомство з ним.

До речі, про поклоніння і жагу знайомства з маестро. У Козловського був цілий фан-клуб. І складався він переважно з жіноцтва. Були там, як згадує донька співака, й безмежно нав’язливі, від яких йому важко було відкараскатися, — вони прагнули майже приватизувати його, щоб він був улюбленою іграшкою в їхніх руках. Статус знаменитості таїть у собі чимало випробувань. А особливо ж їх багато саме в стосунках із публікою, зумовлених поведінкою екзальтованих адораторів.

Колись у Канаді мені показали в спеціальному магазині при картинній галереї старших пань із благородною зовнішністю. При тому сказали: “Вони служать мистецтву”. Я попервах нічого не міг зрозуміти. Перепитав, чи ж вони — не художниці? Ні. То як же вони можуть служити мистецтву? Виявилося, що ці жінки вже на пенсії, отже, мають фінансове забезпечення для життя. Вони безкоштовно (як у нас сьогодні це називається, на волонтерській основі) працюють у галереї і в крамниці, де продаються всі необхідні художникам речі. І в такий спосіб стають їм у пригоді. Справді підпорядковують себе служінню мистецтву. Хай вони не пишуть картин, але ніхто не заперечить того, що вони своєю працею допомагають художникам. А оскільки їхня діяльність — це не заробітчанство, то в кого повернеться язик заперечити, що це безкорисливе служіння мистецтву? Жінки ті вельми горді своїми безкорисливими обов’язками, сприймаючи їх як своєрідну духовну нагороду для себе.

Повертаючись до легіону фанів Козловського, наводжу такі доньчині слова: “У батька була маса шанувальників. Я і нині бачу перед собою їхні юні обличчя, які запам’яталися мені з дитинства. Йшли роки, обличчя старіли, але не покидала цих жінок захоплена любов до батька, до його таланту, до його високого мистецтва, до театру, до музики. Побут батька під кінець життя був погано влаштований (Козловський розлучився з дружиною, донька була далеко. — *М. С.*). І мужньо, пересилюючи вік та хвороби, “дівчатка”-шанувальниці допомагали як могли, ходили в магазин по продукти, мили підлогу на дачі. Їхня відданість гідна захоплення і вдячності”. Вони не полишили свого кумира і коли він уже зійшов зі сцени. Вони були йому вірні й надалі. Беззастережно і без будь-якої винагороди служили йому. Це навіть більше, аніж служіння мистецтву. Це вже служіння пам’яті, яка оживає в славетному імені. Це найблагородніший вияв альтруїзму. Ці жінки не самі прорвалися до нього найближче, відтіснивши всіх інших претенденток на ту роль — він сам вибирав їх із-поміж численного гурту своїх фанів. “Інтуїтивно, а може, тому, що батько був од природи розумною людиною, він наблизив до себе лише тих, які більше, аніж інші, сприяли його творчості, — свідчить донька. — Мені здається, що в такий спосіб він намагався ніби захистити свій “божий дар” — подарований йому з небес унікальний голос”. Анна Козловська описує двох із тих жінок, яких поєднувало особливо жертовне й безкорисливе ставлення до Козловського, безмежна відданість йому.

Читаючи його спогади, дізнаєшся про те, як ще недавній юний співак Іван Козловський, якого любили за дивний голос, від’їздив із дому (розуміючи, що назавжди відривається від родинного гнізда) й не міг стримати ридань. То було прощання з благословенним ранком життя — дитинством і бентежним отроцтвом. Було передчуття многотрудного дорослого життя, в якому будуть не тільки творчі тріумфи, а й усі ті втрати, які маємо витримати, зради, розчарування. Очевидно, Козловський був тією людиною, якій дано прозрівати в майбутнє. Про це цікаво пише його донька Анна, відтворюючи духовний портрет любого батька.

Його мобілізували до Червоної армії. Служити випало під Полтавою. І тоді Козловського підрядили співати в Полтавській опері, де була вкрай бідна трупа з символічними гонорарами. Взимку артисти на репетиціях не скидали шуб — у театрі стояв холод. Харчувалися вони здебільшого хлібом із моркв’яним чаєм. У розпорядження співака-армійця Козловського дали коня, на якому верхи він доїздив до театру. Припинав побіля нього коня, забігав до гримувальної, далі виходив на сцену, співав у “Фаусті”

чи в “Ріголетто”, а пізнього вечора втомлений і не дуже впевнений верхівець добирався в свою частину. Мистецтво вимагало жертв і не приносило нічого, окрім надій на майбутнє. Але до майбутнього було так далеко. Солдат 22 бригади інженерних військ Іван Козловський мусив співати ще й на вокзалах, на фабриках, на робфаках і навіть у колонії для безпритульних, у якій урядував Антон Макаренко.

Оглядаючись у ті безповоротно далекі роки, він писав у спогадах про особливість своїх тодішніх “трудів і днів”: “Готуючись до виступів, я продумував і програвав мізансцени наступного спектаклю. В кімнаті я жив не сам і, природно, викликав подив і навіть страх, коли, раптом прокинувшись, мої близькі виявляли, як я, тихо бурмочучи, рухався по кімнаті...”

І ще дорогоцінні подробиці з творчої біографії тої ранньої пори: “Багато проблем виникало з костюмами. Їх шили навіть із мішків та церковних риз”.

І ще раз — про те видовище, яке відкривалося очам полтавців, коли Козловський вимандровував із частини до театру на спектакль. Високий, худий і на коні. Мов Дон Кіхот на Росінанті. “Звичайно, мене хвилювала та партія, котру мені належало виконувати, але не менше хвилювало й те, як виглядатиме мій кінь, верхи на якому я проскачу Полтавою. Хай вибачать мені це юнацьке позування! Тим більше, що моя поява на коні заспокоювала тих, хто поспішав до театру: вони не запізняться, адже Фауст іще скаче вулицями міста. По всій милій, запахущій Полтаві було чуто цокіт копит і стук дерев’яних сандалів, котрі тоді носили, і в цих поспішних та веселих звуках не було жодного суму — в них відчувався ритм очікування, надій та радісних передчуттів...”

За кожної нагоди впродовж десятиліть він повторював в інтерв’ю, радіо- й телевиступах, що пам’ятає полтавських театралів, згадує їх зі зворушенням серця. “Їм моє подячне слово. Передовсім — полтавському глядачеві і слухачеві. Ще в 1919—1920 роках мені приходила в голову ця думка: якщо суджено буде мені працювати в мистецтві, я приїду в Полтаву й поклонюся хоча б стінам тих залів, де звучали доброзичливі оплески, де бачилися (і бачаться мені донині) серйозні, зосереджені обличчя...”

Випадки з тодішньої театральної практики мають особливий колорит. Ось один із них.

Бувало, що в театральній залі сиділи люди в шинелях і з гвинтівками. Якось один із червоноармійців розмахнувся гранатою, збираючись кинути її на сцену чи в оркестрову яму. Оркестру там одразу не стало — всіх музикантів як вітром здуло. Добре, що в останню хвилину вояка схаменувся і сховав гранату. Нелегко було виступати перед такими “театралами”.

Він не написав у своїх спогадах, чи тоді, скачучи на коні Полтавою і боячись запізнитися на спектакль, він прозирав уявою в далеке майбутнє і чи уявляв себе тим, ким став. Жодного разу не обмовився про те, наскільки сміливими були його юнацькі мрії. Бо ж від полтавського театру з його вбогим реквізитом і нестерпним холодом узимку до Большого театру була неймовірно далека відстань. Могло статися так, що й життя його не вистачило б для того, щоб її здолати. Якась незбагненна сила вела його по життю і допомагала долати всі перепони.

Хоч би який період свого життя він згадував — повсюдно в нього музика — головні дійові особи, феєрія звуків. Лев Толстой стверджував, що пам’ятає себе ще в лоні матері, до народження. Козловський пише: “Михайло Іванович Глінка, що створив у духовній культурі безсмертну велич, на запитання — з якого періоду він себе пам’ятає, сказав: із того моменту, коли всі пішли в храм, а його лишили в колясці, і він раптом почув удар дзвону. Це потрясло його душу... Я хлопчаком уперше почув орган у напівосвітленому порожньому костьолі. Репетирував органіст, у храмі — нікого, ледь освітлений орган...”

Такі картини й такі звуки — на всіх дорогах його стривоженої пам’яті. Бо ж саме стривоженість і благородна збентеженість, за словами доньки, найчастіше були в його душі. Особливо ж тоді, коли він оглядався в давно минулі дні й, надарований хистом до самоспостереження й самоаналізу, осмислював своє життя, намагаючись визначити, що в ньому склалося закономірно, а що — примхлива гра випадку. А ще перед ним оживають обличчя всіх тих людей, які оточували його в дитинстві, отроцтві, юності й допомагали стати самим собою. Їхня наука й підтримка — конкретні сюжети в його пам’яті, що розгалужуються, мов велетенське коріння древа життя, крізь простір і час. Пам’ятливий і щировдячний Козловський подає цим дорогоцінний етичний урок для всіх тих індивідів, які, досягши в житті успіхів, уперто повторюють: мовляв, в усьому тому я завдячую тільки самому собі, бо всі хотіли мене втопити, а я (бачте, який стильний, відважний та витривалий!), незважаючи на злодіяння, виплив і подарував людству ось такі звершення.

Відомо, що мудрість людини не додає їй радості й щастя, а примножує гіркоту, бо позбавляє наївної ілюзії про те, що все на цьому світі йде до кращого, як повчав невиліковний оптиміст Панглос. Козловський смутиться тільки виразно відчуваючи плин часу й своє повільне вмирання (“Дивлюся на себе й запитую, я це чи не я? Таке біле волосся, гадаю, може це парик зі “Снігуроньки”, а я — цар Берендей?..”

Ось наприкінці березня 1980-го його віншують із вісімдесятилітнім ювілеєм. А він, як написав у спогадах, стоячи на великій сцені, знову-вкотре! — згадав свою малу батьківщину. Там у його уявленні — “поетичні люди”. “Гоголь сказав, що “пісня народу — його історія”. І я пам’ятаю “живу історію”, згадую, як співали люди в радості й печалі. А головне — як відчували запах землі. Це особлива тема. Довженко її торкнувся в кіно і дав поштовх глибоким думкам, образності, коли людина починає з конем говорити, тому що її вже ніхто навколо не розуміє...”

Картини з пам’яті нагадують полотна імпресіоністів. Яскраві асоціації переносять Козловського в різні часи і в різні людські середовища. Ось у ностальгійному мареві пропливає серед піль і перелісків рідна Мар’янівка з усіма радощами сільського дитинства: “...я над великим ставком. Колись ми з заздрістю дивилися, що він такий великий, а побіля нашого двору — маленький ставочок, але й там усе було живе. Стоїш на березі й бачиш життя під водою: рибки маленькі, блискучі, жабки, яких ми боялися... Що про це розповідати? Мені здається, таке в кожного бувало в дитинстві. Лише шкода, що покоління сьогоднішнє відірване від природи, яка сама по собі дає нам радість, надію і спокій. Пригадую враження, яке на мене справив роман про молодого Вертера, де він упав на траву й заплакав од запаху трави, від щастя, що може дивитися на небо, на вічну і незбагненну стихію хмар...”

Його дитинство — як дитинство всіх сільських малюків. Але з-поміж них він вирізнявся тим, що був зачарований музикою і співом. Школярем не тільки співав у хорі, а й — небувале в школі — проводив заняття з однією групою хору, що складалася з його ровесників. А ще було найголовніше, містично-незбагненне, що про нього кажуть: його Бог поцілував у чоло; дав йому Божий дар.

Радянські біографи сором’язно замовчували чимало фактів із життя Козловського. Скажімо, те, що мати його, винятково набожна жінка, мріяла, щоб син став священиком. Тому вчитися його віддали в

школу при Михайлівському Золотоверхому соборі в Києві. Хлопець співав у монашому хорі Софійського собору. Там його помітив Олександр Кошиць, що напророкував хлопцеві велике майбутнє.

До речі, цей хор слухав цар Микола II під час приїзду до Києва 1908 року (Козловському тоді було вісім літ), а також через десять років Симон Петлюра. З Києва його, вже студента музично-драматичного інституту імені Миколи Лисенка, забрали до війська, й він опинився в Полтаві, де за таких специфічних обставин і розпочалася кар’єра оперного співака Козловського.

Після демобілізації він вивіз із Полтави актрису тамтешнього музично-драматичного колективу Олександру Герцик, що стала його дружиною. Очевидно, їй належить важлива роль у самому процесі його творчого становлення. Вона була його навчителькою в опануванні секретів мистецтва, де так багато залежить од професійного вишколу.

Він з’являється на сцені Харківської опери, де звертає на себе увагу в “Наталці Полтавці”, далі — Свердловськ, де після ролі Юродивого в “Борисі Годунові” українець стає провідним солістом. Тож і не дивно, що його запримітили з Москви, й він опинився на сцені Большого театру.

Імперський центр виманював з усього Союзу таланти й інтелекти, забезпечуючи їм незмірно ширші можливості для самореалізації. Козловський просто не міг не скористатися такою можливістю — він усе прекрасно розумів і бачив себе тільки на головній оперній сцені СРСР.

Збереглася цікава й важлива подробиця. Великий співак та емігрант Федір Шаляпін, який дуже неохоче визнавав співаків (а тим більше — з СРСР), розповідав, що почув з московського радіо того, хто його вразив: “Слухав я тенора. Козлов чи Козловський, не запам’ятав прізвища. Але повинен вам сказати: вміє співать!”

Сьогоднішнім читачам важко уявити всю нереалістичність у ті далекі часи такої історії, дійові особи якої — найвищі посадовці комуністичної імперії. Іван Козловський оприлюднив у владних кабінетах заповітну мрію: хоче власним коштом побудувати в рідній Мар’янівці музичну школу. Щоб у ній вчилися талановиті діти з усіх ближніх або навіть і дальніх сіл. Мадам Єкатєріна Фурцева, що була тоді не тільки міністром культури СССР, а й членом політбюро ЦК КПРС, популярно пояснювала дивному й упертому Козловському: у нас так не прийнято, щоб приватна особа за свої гроші будувала, скажімо, музичну чи немузичну школу. Це в соціалістичному суспільстві справа державна. “Тоді хай таку школу в Мар’янівці побудує держава”, — казав їй Козловський. Фурцева пояснювала: держава не може будувати в кожному селі і в кожному колгоспі музичні школи — вона не аж така багата, щоб могла це собі дозволити.

Наполегливий Козловський знову правив їй своєї: дозвольте мені, за мої ж гроші, побудувати в селі Мар’янівці Васильківського району Київської області музичну школу; я десятиліттями збирав гроші саме для цього!

Фурцева впиралася: не дозволю, бо це в нас не прийнято. Наполегливий Козловський прохав: дозвольте зробити це мені як виняток із правила. Це ж богоугодна справа.

Верховні достойники добре знали: Козловський — чоловік глибоко віруючий. Але, не можучи нічого з тим удіяти, мирилися з цією, як вони вважали, фанаберією. Талант. І вони не мають у запасі іншого замість нього. До того ж десь аж там “нагорі” дуже до нього благоволять. Здається, навіть “сам” заради Козловського в театр ходить.

Врешті сталося небувале і, як вважали всі знайомці Козловського, з якими він ділився своєю ідеєю, неможливе: було спеціальне розпорядження з ЦК партії і банк у Києві змушений був прийняти від нього два портфелі грошей, відкривши спеціальний рахунок для будівництва в Мар’янівці музичної школи. І вона там нарешті з’явилася. На глибокий подив і безмежне захоплення не тільки земляків. Бо ж подія та воістину безпрецедентна! І була ще одна неймовірна в ті часи — та, власне, сенсаційною вона б стала і для наших днів — подія: у школярів Мар’янівки з’явився дитячий симфонічний оркестр. Також коштом земляка-мецената. Всі інструменти й ноти, організація навчального процесу стали клопотом Козловського. Юні артисти з Мар’янівки виступали на сценах Києва і Москви. Ясна річ, про це подбав Іван Козловський. Незрідка він сам фінансував поїздки своїх юних земляків.

Завдяки митцеві в Мар’янівці з’явилося ще одне диво. Він задумав створити в селі оригінальний парк. Ідею його реалізували відомі ландшафтні архітектори. Хрест у терновому вінку — ось його композиція і концепція. Тут ви зустрінете і пірамідальні дуби, й платани, й липи, й туї, й айвові кущі, і ще чимало всяких рослин. Помічниками й “асистентами” Козловського в реалізації цієї ідеї були його добрі приятелі Олександр Довженко, Павло Тичина, Максим Рильський, Олесь Гончар, Андрій Малишко, які завжди підтримували митця. Стосунки з ними не були тільки їхньою адорацією видатного співака. Це була, сказати б, вулиця з двостороннім рухом. Козловський незмінно пропагував їхні твори, часто покликався на них. Ба більше, його справедливо називали повпредом української культури в Москві. В його репертуарі, окрім світової класики, були й українські шедеври (Микола Лисенко, Гулак-Артемовський), він записав кілька платівок українських народних пісень і колядок, низку пісень на слова Тараса Шевченка. Дуже промовистий факт: московські біографи митця й музикознавці, позиціонуючи його як російського та українського співака, “забувають” згадати у своїх опусах бодай найголовніше з його багатющого українського репертуару.

Йому судилася самотня старість. І хоч він, як писала Бела Руденко, “старівся красиво”, хоча, за спогадами сучасників, лишався таким же елегантним, як і замолоду, й щедро розсипав на всі боки жіноцтву компліменти, внутрішньо це був надзвичайно вразливий чоловік, який уже легко впадав в іпохондрію. Він перейшов через двоє розлучень (уперше він полишив дружину, вдруге — дружина його), намагався одружитися втретє (з Юлією Пашковською, що стала дружиною Тарапуньки), але його спіткала відмова.

Він уже не концертував і, можливо, думав про близький фінал свого земного існування. Активно живучи в цьому світі, голосно розлунюючись у ньому своїм неповторним сріблястим голосом і золотим талантом, Козловський водночас — і це так важко нам збагнути! — водночас лишався людиною не від світу сього.

Він двічі заповідав, де його поховати. Вперше — на території монастиря (за словами доньки, неодноразово говорив і про намір завершити свої земні дні в монастирі). Вдруге заповідав, щоб його могила була в рідній Мар’янівці.

Я не знаю, чому заповіт Івана Козловського не було виконано. Його поховали на Новодєвічьєм цвинтарі в Москві. Не стало співака 21 грудня 1993 року. Йому тоді повернуло на 94 рік.

...Ми блукали з Володимиром Панченком у запущеному мар’янівському парку. Він мовби символізував та уособлював нашу загальну гуманітарну катастрофу. Говорили про феномен Козловського. Про те, як притишується з роками голосна слава великих людей. Про брутальний наступ непам’яті. І про те, що справді захопливої біографічної книги — на рівні його сповіді “Музика — радість і біль мій” — досі не написано.

А над нами зеленошумно озивалися дерева, цвіли тихі небеса, і нам стало так сумно через те, що ми, будучи сучасниками Івана Козловського, так ні разу з ним і не зустрілися. Бачили його тільки з екрана телевізора.

Тут, у Мар’янівці, шукали його босі сліди — і не знаходили. Чи нам просто не пощастило, чи їх безнадійно замели вітри часу...

Згадую той день ще й з почуттям вдячності своєму другові Володимиру Панченкові за те, що він зініціював ту поїздку в Мар’янівку, де ми намагалися вступити в загублені сліди Івана Козловського.

“Муніципальна академія танцю ім. Сержа Лифаря запросила киян та гостей столиці на “Новорічне балетне свято”.

Балетне свято

Національна опера України ім. Тараса Шевченка, Київська міська державна адміністрація, Департамент культури КМДА, Київська муніципальна академія танцю ім. Сержа Лифаря запросили киян та гостей столиці на “Новорічне балетне свято”.

Історія КМАТ імені Сержа Лифаря бере свій початок з громадської організації Українська Академія Танцю, що була створена в січні 1994 року за ініціативою Ю. О. Станішевського та А. Г. Лягущенка при Національній опері України на хвилі повернення в Україну постаті її славного сина — Сержа Лифаря. Сьогодні цей навчальний заклад працює у статусі Коледжу хореографічного мистецтва “Київська муніципальна академія танцю імені Сержа Лифаря”.

Перед святковим концертом глядачі мали змогу ознайомитися з виставкою “15 років. Київська муніципальна академія танцю”. Серед представлених експонатів — публікації в газетах “Слово Просвіти”, “Освіта”, “Хрещатик”, “Культура і життя”, “День”, присвячені Академії. Афіші та світлини різних років, що є своєрідним літописом колективу. Поруч — звернення:

“Дорогі друзі! У Києві нарешті з’явилася вулиця Сержа Лифаря. 71 голос “за”. Київська міська рада 17 листопада 2018 року підтримала перейменування вулиці Олександра Сабурова в Деснянському районі на вулицю Сержа Лифаря. З поверненням, дорогий маестро. Дякуємо всім, хто відгукнувся на наше прохання взяти участь у громадському обговоренні та проголосував “за”. Дружному колективу, співробітникам, учням та студентам академії танцю, батькам студентів та всім небайдужим. Разом ми сила! З повагою, Київська міська академія танцю ім. Сержа Лифаря”.

Розпочалося “Новорічне балетне свято” з прем’єри — композиції “Два фавни” К. Дебюссі, присвяченої народженим у Києві геніям світового балету Вацлаву Ніжинському та Сержу Лифарю (хореографія Д. Клявіна, виконавці — студенти I—IV курсів спеціалізації “класична хореографія”. Солісти: Ян Малакі, Михайло Мордасов та Микола Варвалюк. Робота заслуженого артиста України Дмитра Клявіна. Репетитор Надія Ятченко).

Понад дві години тривав святковий гала-концерт з номерів класичної, народно-сценічної та сучасної хореографії. Серед представлених творів: варіації зі всесвітньо відомих балетів “Лебедине озеро” та “Лускунчик” П. Чайковського, “Арлекінада” Р. Дріго, “Дон Кіхот” Л. Мінкуса, “Сатаніла” та “Есмеральда” Ц. Пуні, “Гаяне” А. Хачатуряна, “Марна пересторога” П. Гертеля, “Кантата 51” Й. Баха; перлини української культури — “Весняний козачок” (музика І. Іващенка в музичній редакції Є. Досенка), “Чабани” (музика народна в обробці С. Гальперіна), “Волинська топотуха” (музика народна); культурна спадщина інших народів — “Вірменський танець” А. Бабаджаняна, “Польська сюїта” З. Намисловського та Т. Максимовича, “Сільський Дон Жуан” Ю. Зарицького; сучасні мотиви — “До зірок”, “Всупереч усьому” та ін. Вдячні глядачі довго аплодували студентам та учням Академії Софії Ульянець, Артему Колбасинському, Дмитру Бородаю, Іллі Темченку, Катерині Латушко, Олегу Подольному та багатьом іншим, а також їхнім викладачам — заслуженим артистам України Владиславу Солдатенку, Олександру Нестерову, лауреатам міжнародних конкурсів Вадиму Сабодашу, Наталії Хоменко, заслуженому працівнику культури України Ларисі Гелун та ін.

А завершилося “Новорічне балетне свято” ще однією прем’єрою — композицією “Червона калина” на музику І. Іващенка в музичній редакції Є. Досенка, яку присвятили сторіччю Злуки українських земель.

Класика на Подолі

На Новій сцені Київського академічного драматичного театру на Подолі відбулася прем’єра вистави “Хіба ревуть воли, як ясла повні”. Режисер-постановник — лауреат Шевченківської премії, народний артист України Віталій Малахов. Отож слово Віталію Юхимовичу.

“Ще 2012-го якось випадково натрапив на телесеріал “Бригада”. Подивився одну серію і згадав про Чіпку — хорошого хлопця, який чомусь став поганим. Тоді подумав, що у нас є краща література, ніж література для серіалів.

Звернувся до Віталія Жежери. Він дуже швидко написав однойменну п’єсу з багатьма текстами пісень. Але після цього довго не було можливості зробити класичну музично-драматичну виставу, притаманну українському театру. Насамперед тому, що ми були безхатченками, не мали свого приміщення. Потрібні були молоді виконавці з гарними музичними інструментами.

Після того, як втратили можливість грати у Гостинному дворі, грали у Будинку архітектора, на малій сцені Національного палацу мистецтв “Україна”. Вдячні їм за те, що нас приймали, але повноцінно там працювати було неможливо. А коли рік тому перейшли у нове приміщення нашого театру, то відразу почали роботу над виставою.

Але текст складний, роман дуже великий, його неможливо охопити у виставі, яка триває понад дві години. І це мав бути не просто переказ сюжету. Завдання вистави, швидше, викликати у молоді зацікавленість цим романом, аби вони прочитали його повністю.

Дія вистави відбувається начебто у виправно-трудовій колонії, а актори — начебто ув’язнені. Так ми намагалися відсторонити акторів і глядачів від простого переказу твору.

Ми довго спілкувалися з пенітенціарною службою України, маємо чимало світлин з виправно-трудових закладів. Дія відбувається у дворику, де відпочивають в’язні. Тут вони начебто і мають певну свободу, та водночас у них “небо в клітинку”.

У нас дуже хороший художник по костюмах — Світлана Заікіна. Костюми намагалися робити сучасними, щоб створювали образи.

Ми завжди прагнули бути музично-драматичним театром, бо український театр був народжений як музично-драматичний. Всі роки існування театру на Подолі у нас було тяжіння до музики. Однак раніше не було стільки співочих артистів. А зараз наша молодь не просто добре співає, а майже кожен артист працює в якомусь музичному колективі. Вони відчувають сучасні ритми і сучасну музику.

Тексти всіх пісень написав Віталій Жежера, а музику — самі виконавці. Це сучасна дворова музика.

Чіпку в різних складах грають актори Роман Халаімов і Валентин Бойко. Вони дуже різні. Валентин більш романтичний, поетичний, ніжний. А Роман більш жорсткий і харизматичний. Вони обидва добре грають на гітарі і співають.

У нас з’явилося двоє нових акторів — Іван Завгородній, який грає Матню, і Станіслав Мельник, який грає наглядача. Це хороші співаки і, думаю, їх чекає велике майбутнє. А Іван Завгородній уже незабаром гратиме Голохвастого у нашій новій виставі.

Цікаві образи Лушні створили Костянтин Темляк і Юрій Філіпенко. Вони схильні і до драматичного жанру (грають у виставі “Мати” за Карелом Чапеком), і до комедій.

Наші актриси Анна Тамбова, Олександра Пашкова, Катерина Шенфельд і Валентина Сергєєва теж мають добрі вокальні дані. У них є окремі музичні номери у виставі “Шоу про Шоу”, у новій виставі вони теж співають. А зі “старої” гвардії у виставі працюють Тамара Плашенко і сам автор — Віталій Жежера, який грає діда Уласа. Віталій дуже уважно ставиться до своєї ролі, щоразу придумує щось нове. Він родом із Полтавщини, з Ромоданівського шляху. Слідкує за тим, аби мова була не надто чистою, а такою, як у героїв Панаса Мирного.

Чіпка постійно відкладає той час, коли “стане добрішим”. Мовляв, “я зараз трішки вкраду, трішки поріжу, а потім стану добрішим”. Але оце “потім” затягує. Немає чернетки життя. Якщо ти хочеш бути добрим, то добрим треба ставити зараз. Саме про це наша вистава.

Не вважаю на сьогодні роботу завершеною. Треба ще попрацювати над драматичним сюжетом, над ролями. Оскільки історія з в’язницею накладає другий план, його треба відшліфувати.

Маємо багато творчих планів. Андрій Курков написав роман “Сірі бджоли” про “сіру зону” між “ДНР”, “ЛНР” та Україною. На багатьох літературних конкурсах цей твір виборов перші місця. Автор сам здійснив інсценування. Я робитиму виставу. Головну роль гратиме народний артист України Богдан Бенюк.

Оксана Прибіш написала п’єсу “За двома зайцями” за мотивами однойменного твору Михайла Старицького та Івана Нечуя-Левицького. Вже йдуть репетиції. Режисер-постановник – Ігор Матіїв. Після цього вийде вистава “DreamWorks, або Фабрика снів”, яку робить дуже цікавий режисер Давид Петросян.

Автор фото Ira Marconi

До речі, вже другий театральний сезон переважна більшість наших прем’єр україномовні. У перекладі українською мовою Максим Голенко поставить “Зойчину квартиру” Михайла Булгакова, а Стас Жирков — “Резівора” Миколи Гоголя. Потім маємо робити виставу за п’єсою Майкла Джина Салівана за романом Оруела “1984”. А у вересні Іван Уривський працюватиме над “Камінним господарем” Лесі Українки”, — розповів Віталій Малахов.

А ми вирішили поспілкуватися з творцями нової вистави “За двома зайцями”.

Оксана Прибіш, автор:

“Як відомо, спочатку п’єсу написав Іван Нечуй-Левицький, потім її переробив Михайло Старицький, а в 20-ті роки минулого століття — Василь Василько. Це вже традиція: адаптувати виставу до часу, в якому її грають. Так само зробили й ми, адже захотіли розповісти сучасну історію. Якби ми повністю залишили всі тексти, всі діалоги Михайла Старицького, то сьогодні б це здавалося дещо дивним. Ми зберегли всі сцени, просто герої говорять дещо про інше й іншими словами”.

Ігор Матіїв, режисер-постановник:

“Думаю, цей твір протягом багатьох років не втрачає своєї популярності через невмирущі образи Голохвастого і Проні.

Ми довго думали, переписувати п’єсу чи залишити первісний матеріал. Урешті вирішили зробити персонажів такими, яким б вони були у XXI столітті. Як і понад сто років тому актуальною залишається тема “фейку”, коли насправді людина є не тим, за кого себе видає. Сьогодні з’явилися Інтернет і соціальні мережі, і ця проблема стала ще актуальнішою.

Часто ми не любимо своє, а поклоняємося чужому. Ми активно дивимося на Захід. Підміняємо якісь свої речі західними. Наразі це дуже модно. Взагалі це буде вистава про моду — модними хочуть бути всі її персонажі”.

Сторінку підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

Під різдвяною зіркою

Еліна ЗАРЖИЦЬКА,
м. Дніпро

— А-а-а! — плакало кучеряве Янголятко.

Річ у тім, що перед Різдвом на небі відбувалося велике прибирання: пралися хмари, начищався Місяць, купалися зірки. Але Янголятко перестаралося — від холоднючої води в однієї з молодих зірочок відколовся промінчик.

Перелякане Янголятко поплакало, а тоді вирішило якось прилаштувати той маленький уламок на місце. Від дорослих воно чуло, що на Землі є така рідина, яка має дивні властивості — скріплює все розбите й розламане, навіть серця.

Подумало сердешне й вирішило:

— Треба летіти!

Тож змахнуло крильцями і попрямувало до далекої блакитної кулі.

— А-а-а! — хлипала Зоська. Щоправда, плакала вона тайкома, щоб мама не побачила і не здогадалася, як Зосі зле. Тому що коли Зосі зле, мама страждає, ахає, метушиться... А сенс який? Нічимбо не допоможе, а настрій перед Різдвом зіпсує.

Зоська страждала через Генку. Ну, подумайте самі: зустрічатися цілісіньких два місяці, бо любов у нього, бач. І навіть цілуватися вже, хоча й лише у щічку. У губи Зосі цілуватися поки не доводилося, тому вона або відговорювалася, або вигадувала якісь важливі причини. Сама ж наполегливо шукала відповідь на важливе запитання: як правильно цілуватися? Ніс же заважає! Та ще й окуляри Генчині її бентежили. А їх як? Знімати попередньо чи залишити? Не у мами ж питати. Зрозуміло, що мама інструкцій, як цілуватися, своїй 14-річній доньці не даватиме.

А все ж було нормально! І Новий рік зустріли, і на каток ходили... Домовились у Святвечір із вертепом ходити. Генка обіцяв змайструвати для Зосі таку зірку, щоб спалахувала різними кольорами. І разом із друзями вони співатимуть під вікнами сусідів. А що? В їхньому мікрорайоні багато дворів, де свої таланти показати можна.

Тільки пропав Генка. Вже чотири дні не з’являється. І телефон його мобільний не відповідає. А розпитувати знайомих або шукати запропалого хлопця Зосі гордість не дозволяє. Раптом він її розлюбив, а тепер ховається?

Гуляти теж не хотілося — ще зустрінеш торохтійку Вірку або заздрісну Ольку. Вірка причепиться: що та як, а Олька зловтішатися буде... Залишалося сидіти біля віконця і на небо витріщатися. Цікаво, куди поділася її улюблена зіронька? Така блакитна, з золотими промінчиками? Вона завжди підбадьорювала Зосю, підморгувала привітно. А зараз не видно її. За хмарою ховається чи що? Так немає на небі ніяких хмар. Он скільки зірок! І місяць яскравий...

Гена нервував. От же ж клятий мобільник! Не працює! І не розряджений, із грошима на рахунку, а як починаєш дзвонити, промовляє: “Зв’язку немає! Зв’язку немає!” Генка аж шаленіти почав від цих слів. Він же обіцяв Зосі... Багато чого обіцяв... Але ж хто знав, що бабуня захворіє? А село, де бабця живе, маленьке, там ані фельдшерського пункту, ані лікаря, ані аптеки немає. Лише один стаціонарний телефон, і той у дальньої сусідки. От як вона зателефонувала, вони з мамою і поїхали...

Зараз бабусі стало легше. Вони вже домовилися, що завтра заберуть її до себе. Але ж до завтра аж 18 годин! А клятий зв’язок не налагоджується... Якщо він так нервує, то що там із Зосею робиться? Мабуть, образилась, “накрутила” себе, як то дівчата вміють, і тепер навіть розмовляти з ним не буде.

І ще зірка... Коли він обіцяв її змайструвати, не думав, що це так складно. І як зробити, аби вона загорялася?

— Зосюню, в нас хліба немає. Збігай до магазину, будь ласка! — попрохала мама.

— Іду вже! — Зося зачинила двері, вийшла на вулицю і... зіткнулася з заплаканим хлопчиськом у білій сорочечці. У сорочці! У такий мороз!

— Ти хто? — зупинилася дівчина.

— Янгол, — хлюпаючи носом, відповів малюк. — Слухай, а чи немає в тебе такої рідини, що все скріплює? Навіть розбиті серця. Мені конче треба!

Зося протерла очі. Потім — скубнула себе за вухо. Стало боляче. Тож вона не спить! Перепитала:

— Хто? Янгол?

— Так, — хитнув головою хлопчисько. — А що тебе дивує?

— Навіщо тобі клей?

— О, так, згадав! Саме клей! У тебе є клей?

— Є, — зронила Зося.

— Неси! І швидше! — наказав малюк.

Здивована Зося невідомо чому його послухала. І побігла додому. Повернулася захекана й задоволена.

— Тримай!

— Гей-гей! — зрадів хлопчик. — Я тобі віддячу!

Міцно затиснув тюбик у кулачку, змахнув крильцями і полетів.

— Справжнє янголятко! — зітхнула Зося і пішла по хліб.

Янголятко густо намастило клеєм промінчик і приставило на місце. Замислено оглянуло зірочку.

— Ич, зблідла як. А холодна, наче крижинка. Що робити? — і спересердя почав терти зірочку клаптиком хмаринки. Зірочка затремтіла і — фу-ух! — вислизнула з маленьких пальчиків.

— Поверни-ися! — скрикнуло Янголятко. Але зірочка не слухала. Летіла й летіла собі до далекої блакитної кулі.

Янголятко кинулося навздогін.

Гена сумно роздивлявся припасований до картонного каркасу блискучий папір і зітхав:

— Непогана вийшла зірка. Тільки загорятися вона ніколи не буде! Ну, нехай хоч так...

Він обережно поклав зірочку на підвіконня і пішов по коробку, бо ж їхати було далеченько і тендітний виріб міг пошкодитися. Повернувшись, Генка застиг від несподіванки. Замість однієї на підвіконні лежало дві. І нова — блакитна, з золотими промінчиками — підморгнула привітно. У цю мить хтось постукав у вікно.

— Оце так! — тільки й видихнув хлопець, побачивши... кучеряве янголятко.

— Привіт! — сказало Янголятко і поцікавилося, — ти мою зірочку не знаходив?

— Е-е-е... це не вона? — Гена тицьнув пальцем на блискучу знахідку.

— Так, — зраділо Янголятко, — вона. Ти мені її віддаси?

— Не хотілося б, — чесно зізнався хлопчина. — Вона саме така, як мені треба.

— Ну, то й залиш її собі, — запропонувало добре створіннячко. — А мені свою віддай.

— Та вона ж... звичайна, — попередив Гена.

— Проте ніколи не розіб’ється.

Здійснивши обмін, вони подружньому розпрощалися. І задоволене Янголятко нарешті повернулося на небо.

— Зосю! Виходь! Зосю-у!

Зося підбігла до вікна. Там, біля під’їзду, пританцьовував Генка із довгою жердиною в руках. На верхівці жердини спалахувала різнокольоровими вогниками блакитна зірочка.

Зося почекала трішки, відчинила кватирку і поцікавилася:

— Де пропадав?

— Не ображайся, — жалісно скривився Генка. — Ми до хворої бабусі їздили. Бо в селі, де вона живе, лікарів немає. Ми з мамою її до себе перевезли. Я весь час намагався зателефонувати, але зв’язку не було... Та зірка в нас є. І прегарна! То ми йдемо колядувати?..

Пізно ввечері, коли на небі з’явилася велика яскрава зірка і Зося нею милувалася, Гена наважився її поцілувати. Посправжньому. І носи їм аніскілечки не заважали.

Петро ШКРАБ’ЮК
Зоря Різдвяна

(На мотив німецької колядки O TANNENBAUM)

У Вифлеємі в ніч якраз
Яскрить Зоря чудесна.
То Сам Господь зійшов до нас,
Щоб кожен грішну душу спас.
Уклін Тобі в Різдвяний час,
Дитинонько небесна!

Уклін Тобі! Зоря — Твій страж,
Дитинонько маленька.
Бо Ти — Господь, Спаситель наш,
Ми п’єм з Твоїх духовних чаш,
Уклін Тобі, Ісусе наш!
Радіє вся земленька.

І дзвонів лине клич лункий,
В серцях і в світі зміна.
Ця радість на усі віки...
Малі радіють пастушки,
Святі, ангели і зірки,
Радіє Україна.

І шепчуть молитви уста,
Колядок спів лунає...
Єдині діл і висота,
Щаслива Мати Пресвята.
Зоря Різдвяна крізь літа
І наш край осяває...

Дарую вам колядку

Петро ЛЕВКІВСЬКИЙ,
м. Київ

До християнських обрядів генетично ввійшли стародавні українські традиційні звичаї, які збереглися аж до наших днів. Зараз ми не можемо собі уявити святкування Різдва без куті, Великодня — без писанки або без красного яєчка, Трійці — без зеленого духмяного зілля. Однією з ознак старожитності України є колядки, щедрівки і засівання.

Людська пам’ять із плином часу тьмяніє. Стирається багато випадків і подій, мабуть, тому, що вони були загальними, рядовими, тобто сприймаються буденно. Але ніколи не зникають запахи дитинства, напевно, тому, що для кожного вони надто рідні і мають своє коріння. Для мене такою подією з притаманним емоційним ароматом була моя перша колядка.

Село Лучанки на Овруччині. Перша половина XX сторіччя. Передвоєнний 1938 рік. Мені 4 роки. Моя бабуся Олена навчила мене колядки, яку вона перейняла від своєї бабусі, моєї прабабусі, що колядувала її десь у першій половині XIX ст. А може й давніше, адже знаю свій родовід з 1547 року. Старовинна колядка, з якою я пішов до сусідів і, ніяковіючи, її проспівав, одержавши окрім схвалення ще й жменю гарбузового насіння. Текст колядки трішечки відкоригований. Річ у тім, що й досі на Овруччині панує діалект, мабуть, із часів Київської Руси — мова української дрібнопомісної шляхти, яка протягом багатьох століть берегла і таки вберегла свої звичаї, традиції, православну віру, що і понині несе в собі відгомін старовини. Принагідно нагадаю, що український етнос почав формуватися на зламі V—VI століть, що відтоді бере свій початок й українська мова у формі діалектів. Звичаї і мова неподільні. Нищилися і горіли храми, хроніки і святі книги, а слово і звичай вийшли з цих тортур як заповіт, як дороговказ.

Спонукало мене звернутися до газети ось що. По-перше, багатьом моїм знайомим колядка подобається, і вони стверджують, що вперше таку чують. По-друге, багато років, навіть десятиліть, у нашу оселю заходять колядники. І всі колядують одну і ту саму колядку, яка починається добре знайомими словами: “Коляд-коляд-колядниця, добра з медом паляниця...” Окрім самого обряду колядки як такої, у ній присутній лише споживацький мотив, а не мотив чи то побажання господарям щастя, здоров’я й достатку, чи то віри в Бога, віри в майбутнє. То, може, є сенс у сім’ях і в молодших класах знайомити учнів зі звичаями нашого народу, з їхнім давнім походженням.

Колядка

Ой, Божеє народження, Божая сила,
Народила Ісуса Христа Діва Марія,
Народився Ісус Христос в Діви Марії,
І ніхто не зміг дізнатися Божої сили.
Дізналося три янголи з неба летячи,
темної ночі
При ясній свічі Христа глядячи.
А ви, люди-християни, віруйте в Бога
І вдартеся чолом битим цьому
престолу.
А цей престол служить усім
на очищення,
Богу-отцю Ісусу Христу
на причащення.

“Їхні душі — це зболена рана, яка не загоюється просто так”.

Найдорогоцінніші подарунки

Микола ЦИМБАЛЮК

“Наша Батьківщина — невід’ємна частина душі кожного українця. Наша любов до України ніколи не згасне. Ми, молоде покоління, любимо і пишаємося нашою незалежною державою. А що означає любити? Це означає — захищати, берегти її, підносити велич і славу нашого народу, цінувати і розвивати українську культуру”.

Ці прості й щирі слова написав один із ліцеїстів Київського військового ліцею ім. Івана Богуна Богдан Савін. Він, як і решта ліцеїстів, взяв участь у конкурсі творчих робіт “Якою я бачу у майбутньому свою Україну?”, який провело Товариство “Просвіта” напередодні свята Святого Миколая. І Богдана, і кілька десятків інших ліцеїстів — переможців цього конкурсу, вітали не лише київські просвітяни. У нашому просвітянському екіпажі був також герой, полковник Олег Зубовський, “кіборг”, який півтора місяця очолював оборону Донецького аеропорту. І так збіглося, що того дня у Боярку, де розташовується НОК КВЛ ім. І. Богуна, для зустрічі з майбутніми захисниками приїхав і начальник ліцею, жива легенда російсько-української війни, генерал-майор Ігор Гордійчук.

Під час вручення грамот і похвальних листів відмінникам навчання Герой України Ігор Гордійчук зрідка, щоб перевірити рівень знань ліцеїстів, невимушено переходив на англійську. Вони так саме вільно, по-військовому чітко і грамотно йому відповідали. Це лише один із помічених маленьких штрихів рівня загальноосвітньої підготовки в ліцеї. Треба зауважити, що тут, у Боярці, навчаються діти тринадцяти-п’ятнадцяти років. Серед понад чотирьох сотень ліцеїстів багато дітей, батьки яких загинули на східному фронті. Вони не з куцих інформаційних повідомлень по радіо чи телебаченню, не з розповідей цивільних знають про те, що відбувається на Донбасі. Їхні душі — це зболена рана, яка не загоюється просто так.

Може, тому так уважно і серйозно вони слухали полковника Олега Зубовського, який не вдавався до загальних слів про патріотизм і любов до Батьківщини. Він спілкувався з ними як батько з дітьми, звертаючись до найдорожчого в душі кожного — почуття вдячності і любові до своїх рідних. Бо любов до Батьківщини починається з любові до батька-матері, до рідної хати...

Просвітяни, які вітали наймолодших ліцеїстів зі Святим Миколаєм, передали їм новорічні подарунки, а переможцям творчого конкурсу “Якою я бачу у майбутньому свою Україну?” вручили безцінні для кожного українця нагороди — Шевченкові “Кобзарі”. Але найголовніше, що ми привезли і залишили дітям тепло своїх душ і любов.

Нагороду ліцеїсту — одному з переможців творчого конкурсу вручає “кіборг”, полковник Олег Зубовський

На завершення свята — спільне фото з героями російсько-української війни. У центрі (зліва направо) полковник Олег Зубовський, генерал-майор Ігор Гордійчук

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Українсько-німецька літературна премія ім. Олеся Гончара (2019)

Щорічно, у день народження письменника, 3 квітня, молоді літератори виборюють престижну міжнародну премію ім. Олеся Гончара у 5-ти номінаціях:

1. Проза (роман чи повість).
2. Мала проза (збірка оповідань).
3. Поезія.
4. Публіцистика.
5. Літературознавство.

Вік учасників — до 30-ти років. Прохання надсилати подання до 15 березня 2019 на адресу: Київ, 01030, вул. Б. Хмельницького, 68, кв. 65, Найда Руслан Анатолійович (050-353-3723). Лауреатів премії 3 квітня нагородять престижними дипломами, а також німецькі меценати вручать їм фінансову винагороду. Не баріться, надсилайте твори!

Оргкомітет премії

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК, Микола ЦИМБАЛЮК, Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА, Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК, Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ «Мега-Поліграф», 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 12/14.

Наклад номера — 2 800

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

19001
4 820095 780016